

Η Εποποιία της Πίνδου

Αποσπάσματα από το βιβλίο του Αλεξάνδρου Λ. Ζαούση:
ΟΙ ΔΥΟ ΟΧΘΕΣ: 1939-1945 (τόμοι 3, εκδ. Παπαζήσης, 1987)
Μέρος Πρώτο: 1940-41. ΟΙ ΤΡΕΙΣ ΕΠΟΠΟΙΗΣΕΣ: ΑΛΒΑΝΙΚΟ - ΟΧΥΡΑ - ΚΡΗΤΗ
Κεφάλαιο 2: Ο ΕΛΛΗΝΟ-ΙΤΑΛΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

Μεταφέρονται παρακάτω ορισμένα χαρακτηριστικά αποσπάσματα από το βιβλίο του συγγραφέα, αναφερόμενα σε γεγονότα και στρατιωτικές λεπτομέρειες των πρώτων ημερών της ηρωικής αντίστασης σύσσωμου του Ελληνικού λαού στην ιταμή και απρόκλητη επίθεση της φασιστικής Ιταλίας, την 28η Οκτωβρίου 1940. Το προσεκτικά γραμμένο και πλήρως τεκμηριωμένο αυτό έργο, παρουσιάζει στον αναγνώστη κάποιες ιδιαίτερα ενδιαφέρουσες πτυχές, που αφ' ενός η χρονική απόσταση από τα ίδια τα γεγονότα -για τους νεότερους- αλλά και η φύση των περιεχομένων πληροφοριών -για τους μη στρατιωτικούς- να μην έχουν επιτρέψει την ευρύτερη διάδοσή τους.

Είναι μια ακόμη καταγραφή, με ημερολογιακό σχεδόν τρόπο, του γιγάντιου έργου που είχαν αναλάβει και εξετέλεσαν με τον καλύτερο τρόπο οι Ελληνικές δυνάμεις προκαλύψεως, από τους άξιους ηγέτες τους μέχρι τον τελευταίο απλό φαντάρο, αλλά και ο άμαχος πληθυσμός των ορεινών και δύσβατων χωριών της Ηπείρου και της Μακεδονίας. Όλοι αυτοί μαζί ήσαν οι πρωταγωνιστές της Εποποιίας της Πίνδου, της Εποποιίας του '40 !

I

1919. ΣΙΕΝΑ, Η ΠΟΛΗ ΚΙ Ο ΠΟΛΙΤΙΚΟΣ ΕΞΟΡΙΣΤΟΣ.

1940. ΣΙΕΝΑ, Η ΜΕΡΑΡΧΙΑ ΕΙΣΒΟΛΗΣ...

Η ΑΝΤΙΠΑΡΑΘΕΣΗ ΤΩΝ ΑΝΤΙΠΑΛΩΝ, ΑΠΟ ΤΟ ΙΟΝΙΟ ΜΕΧΡΙ ΤΗΝ ΠΙΝΔΟ.

Τον Ιούνιο του 1919, ένας μελαγχολικός περιπατητής ανεβοκατέβαινε τους στενούς δρόμους μιας όμορφης πολιτείας της Τοσκάνης, της Σιένα... Τους δρόμους που είναι σχεδόν πάντα μισοσκότεινοι, σκιασμένοι από τα ψηλά, επιβλητικά κτίρια της Αναγεννησιακής εποχής. Σκιασμένο από βαριές σκέψεις ήταν και το μυαλό του μελαγχολικού περιπατητή. Ο άνδρας αυτός ήταν ο Ιωάννης Μεταξάς! Πολιτικός αυτοεξόριστος στην Ιταλία. Επιτελικός αξιωματούχος, σηματοδεδεμένος από την εποχή του Εθνικού Διχασμού για τη γερμανοφιλία και τον βασιλισμό του, είχε αναγκαστεί να καταφύγει στη γειτονική χώρα. Διότι στην Ελλάδα η Κυβέρνηση του Ελευθέριου Βενιζέλου τον είχε καταδικάσει ερήμην σε θάνατο για την ανάμειξη του στα "Νοεμβριανά"... Μετά ένα χρόνο, το 1920, όταν οι Έλληνες σε μια πρωτοφανή ψυχολογική αναστροφή απέπεμψαν τον Βενιζέλο, ο Μεταξάς επέστρεψε στην Αθήνα. "Τη αιτήσεί του" αποστρατεύεται οριστικά με το βαθμό του υποστράτηγου και εμπλέκεται με μεγάλες φιλοδοξίες στην πολιτική ^[01] ...

Είκοσι χρόνια αργότερα, τη νύχτα της 27 Οκτωβρίου του 1940, οι προφυλακές μιας πανίσχυρης ιταλικής μεραρχίας κινήθηκαν υπό την κάλυψη του σκότους προς την ελληνοαλβανική μεθόριο. Το όνομα της μεραρχίας: ΣΙΕΝΑ! Ηγέτης της χώρας, στην οποία είχε διαταγή να εισβάλει η μεραρχία αυτή, ο Ιωάννης Μεταξάς. Ο πολιτικός εξόριστος τον οποίο είχε φιλοξενήσει η ομώνυμη πόλη το 1919... Μια παράξενη σύμπτωση. Ένα παιχνίδι της ιστορίας...

Η μεραρχία εισβολής ήταν πανίσχυρη. Διότι δεν πορευόταν μόνη. Το επίσημο όνομα της ήταν 51η Μεραρχία Πεζικού και είχε ενισχυθεί με το 3ο Σύνταγμα Γρεναδιέρων (ο Παπάγος αναφέρει ως ενίσχυση και ένα σύνταγμα ιππικού, το 6ο), τάγματα φανατικών φασιστών μελανοχιτώνων και τμήματα "εθελοντών" Αλβανών, ουσιαστικά ημιτάκτων. Κι ακολουθούσαν πελώρια φορτηγά που έσυραν βαρύ πυροβολικό. Στους χάρτες των αξιωματικών της ΣΙΕΝΑ τα βέλη έδειχναν τη γενική κατεύθυνση της εισβολής. Από Κονίσπολη της Αλβανίας προς Φιλιάτες, την πρώτη μεγάλη ηπειρώτικη κωμόπολη. Στην πραγματικότητα στη μεραρχία αυτή είχε ανατεθεί η διάρρηξη ενός μόνο τομέα, του παραλιακού ή "τομέα Θεσπρωτίας", που περιλάμβανε και το λιμάνι της Ηγουμενίτσας. Απέναντι σ' αυτή τη δύναμη υπήρχε από ελληνικής πλευράς μόνο μια ισχνή προκάλυψη.

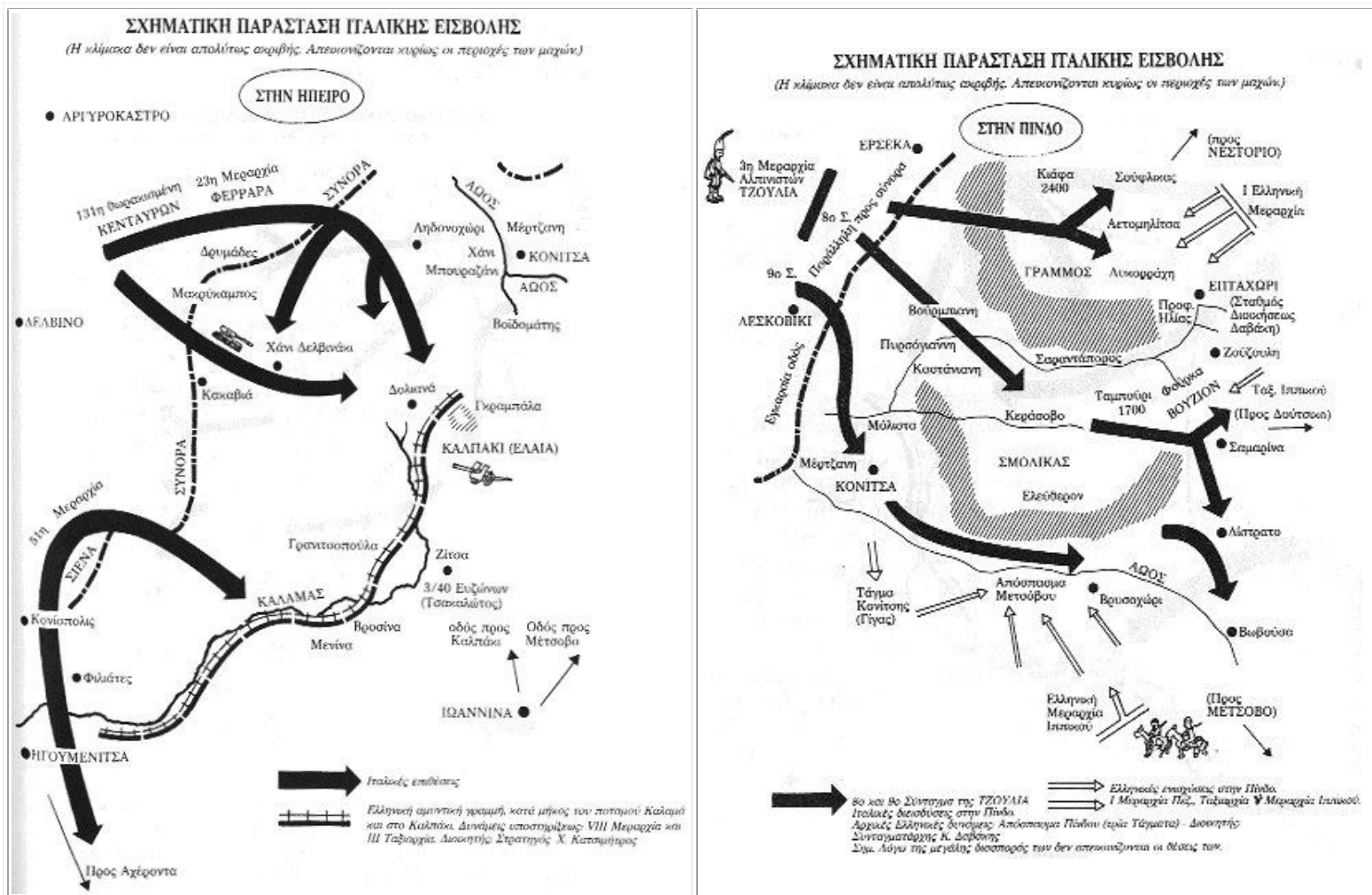
Όσο διαρκούσε η νύχτα της 27 προς 28 Οκτωβρίου, στο αριστερό της προωθούμενης ΣΙΕΝΑ, είχε σηκωθεί ένας απερίγραπτος ορυμαγδός από μηχανήματα, βαρέα οχήματα και τον ανατριχιαστικό ήχο από ερπύστριες... Ο θόρυβος που πάγωνε τις καρδιές των ανδρών της δικής μας προκαλύψεως προερχόταν από την 131η θωρακισμένη μεραρχία των Ιταλών, την περίφημη μεραρχία των Κενταύρων, Centauro στα ιταλικά. Οι άνδρες που επέβαιναν των αρμάτων κάνανε όλοι μια ευχή. Να μη βρουνε λάσπη... Όστε να τελειώσει σύντομα ο στρατιωτικός τους περίπατος μέχρι τα Γιάννενα! Τους "Κενταύρους" ακολουθούσε κι άλλο βαρύ πυροβολικό. Και μια ακόμα μεραρχία πεζικού, η 23η, βαφτισμένη κι αυτή με το όνομα μιας όμορφης μεσαιωνικής πόλεως, της ΦΕΡΡΑΡΑ. Με την απαραίτητη συντροφιά και των μελανοχιτώνων, των "αδελφών" Αλβανών και ειδικά στην περιοχή αυτή και των εντυπωσιακών Βερσαλιέρων, που χάλαγαν τον κόσμο με τις μοτοσυκλέτες τους!

Η κατεύθυνση της δεύτερης αυτής επιθετικής αιχμής ήταν, σ' ευρεία έννοια, προς τον ποταμό Κалаμά. Αλλά υπήρχε και ένας τρίτος στόχος. Ακόμα πιο πέρα, στο αριστερό των δυνάμεων εισβολής. Η Πίνδος! Ένας τρομερός ορεινός όγκος με τον πάντα χιονισμένο Σμόλικα, που η κορυφή του φτάνει τα 2.600 μέτρα... Και ξαφνικά από τον δρόμο που έβαινε παράλληλα με τα ελληνικά σύνορα στο αλβανικό έδαφος, την αποκαλούμενη αρτηρία Ερσέκα-Λεσκοβίκι, μια ατέλειωτη σειρά από φορτηγά άρχισε να ξεφορτώνει μια παράξενη μονάδα. Άνδρες ψηλούς, ξανθούς, με πρόσωπα ηλιοκαμένα, μερικούς με όμορφα γένια... Φορούσαν κάτι καπέλα ψηλά σαν Τυρολέζικα μ' ένα φτερό αιχμηρό. Αλλά σύντομα τά 'βγαλαν για να φορέσουν και αυτοί τα κράνη του πολέμου.

Ήταν ντυμένοι ζεστά με μακριές μπέρτες και τ' άρβυλα τους με χοντρές πρόκες δείχναν σαν να ξεκινούσαν για ορειβατική αποστολή... Οι άνδρες αυτοί ανήκαν στην 3η Μεραρχία Αλπινιστών, την ΤΖΟΥΛΙΑ! Σ' αυτή που είχε ανατεθεί η πιο τολμηρή επιχείρηση. Να εκβιάσει τις φοβερές διαβάσεις της Πίνδου και να δημιουργήσει μια επικίνδυνη σφήνα με αιχμή στο Μέτσοβο. Τον στρατηγικό κόμβο στον δρόμο Ιωαννίνων - Τρικάλων, που τότε αποτελούσε τη μοναδική οδό επικοινωνίας της Δυτικής με την Ανατολική Ελλάδα. Αν η ΤΖΟΥΛΙΑ έφτανε στο Μέτσοβο ο κορμός της Ελλάδας θα κοβόταν στα δύο...

Στο άκρο αριστερό της ιταλικής επιθετικής διατάξεως με ορμητήριο την Κορυτσά, ο εχθρός είχε αναπτύξει δύο ακόμα μεραρχίες πεζικού. Τη 19η, με τ' όνομα της πόλης των Δόγηδων, τη ΒΕΝΕΤΣΙΑ, και τη 49η, την ΠΑΡΜΑ. Σε δεύτερο κλιμάκιο, δηλαδή όχι απόλυτα προωθημένες, βρισκόνταν και οι μεραρχίες ΠΙΕΜΟΝΤΕ και ΑΡΕΤΣΟ. Απέναντι σ' αυτή τη δύναμη που θεωρητικά ήταν προσανατολισμένη προς τη Θεσσαλονίκη είχε αναπτυχθεί ένα σχετικά ισχυρό ελληνικό συγκρότημα. Το Τμήμα Στρατιάς Δυτικής Μακεδονίας. Όμως από την πρώτη στιγμή φάνηκε, ότι στο μέτωπο της Δυτικής Μακεδονίας η εχθρική πίεση θα ήταν ελαφρά. Το κέντρο βάρους της ιταλικής επιθέσεως θα έπεφτε στην Ήπειρο και στην Πίνδο. Κι εκεί ορθώθηκαν για να φράξουν τον δρόμο στον εισβολέα δύο ψυχωμένοι αξιωματικοί. Και δύο μονάδες, μια μεγάλη κι ενισχυμένη και ένα μοναδικό "απόσπασμα αυτοκτονίας". Η VIII Μεραρχία του στρατηγού

Χαράλαμπος Κατσιμήτρος και το "απόσπασμα Πίνδου" υπό τον συνταγματάρχη Κωνσταντίνο Δαβάκη. Στην ιδιοφυή προετοιμασία του εδάφους, στην ακατάβλητη οργανωτική τους δραστηριότητα και στην ακλόνητη πίστη τους προς τη νίκη, οφείλει η Ελλάδα τις πρώτες αμυντικές της επιτυχίες!

Ο Κατσιμήτρος [021] δεν ήταν απλώς ένας άξιος ηγέτης. Ήταν δεμένος με τη μεραρχία του αλλά και με τη γη της Ηπείρου, σαν ένα σώμα. Από το 1938, όταν ανέλαβε τη διοίκηση της VIII Μεραρχίας, αδιαφορώντας για τις εξελίξεις της διεθνούς πολιτικής, είχε αφιερωθεί στο να καταστήσει την Ήπειρο αληθινό προμαχώνα. Και όταν κατέστη φανερό, ότι η περιοχή του θα ήταν ο πιθανότερος στόχος μιας εισβολής, κινητοποίησε ολόκληρο τον άμαχο πληθυσμό. Με τις γλίσχρες πιστώσεις που του δόθηκαν από τον Απρίλιο του '39 και με την εθελοντική προσφορά των πατριωτών κατοίκων της Ηπείρου ανέσκαψε όλα τα σημεία από όπου περίμενε επιθέσεις. Έστησε πρόχειρα αντιαρματικά εμπόδια, έφτιαξε πολυβολεία σε σταυροδρόμια κι έκρυψε τα λίγα πυροβόλα που του δόθηκαν ακόμα και σε ορεινές σπηλιές! Όλοι οι αξιωματικοί του είχαν επανειλημμένα αναγνωρίσει το έδαφος και γνώριζαν τυφλά ο καθένας τον τομέα του. Η Ήπειρος ήταν η μόνη περιοχή της χώρας που βρισκόταν από καιρό σε πολεμικό οργανισμό. Κι επιπλέον, η μεραρχία της είχε ζήσει δύο επιστρατεύσεις, μια τον Αύγουστο του '39, όταν επισημάνθηκαν οι ελλείψεις και μια δεύτερη, τελική, από τις 23 Αυγούστου του '40. Στις 5 Οκτωβρίου η VIII Μεραρχία βρίσκεται πλήρως επιστρατευμένη στις θέσεις της, ενισχυμένη με

ένα σύνταγμα ευζωνικό, το 42 της Λαμίας, που έφερε τη δόξα της Μικρασιατικής εκστρατείας στη σημαία του, ένα σύνταγμα ορειβατικού πυροβολικού και μια μοίρα βαρέος.

Το πρόβλημα όμως για τον Κατσιμήτρο ήταν πώς να διαθέσει τις δυνάμεις του. Το μέτωπο που ήταν υποχρεωμένος να υπερασπίσει εκτεινόταν από την Ηγουμενίτσα μέχρι τις δυτικές υπώρειες της Πίνδου και συγκεκριμένα την περιοχή της ακριτικής Κόνιτσας. Σε αδρές γραμμές το μέτωπο αυτό στηριζόταν στον ρου του ποταμού Καλαμά, με φορά κάπως λοξή από τα νοτιοδυτικά προς τα βορειοανατολικά. Η διαμόρφωση του εδάφους έδειχνε ότι το ισχυρότερο σημείο του μετώπου βρισκόταν στη φυσική στενωπό του Καλακίου (Ελαία). Ο Κατσιμήτρος είχε μελετήσει τα πάντα. Κι αποφάσισε να τα παίξει όλα για όλα. Θα συγκέντρωνε τον κύριο όγκο των δυνάμεων του στο Καλλάκι κι εκεί θα έδινε την αποφασιστική μάχη. Πίστευε, ότι εκεί θα στρεφόταν η κύρια επίθεση των Ιταλών, διότι το Καλλάκι αποτελούσε την κύρια διάβαση προς τα Γιάννενα. Και δεδομένου, ότι οι ιταλικές μεραρχίες ήταν πεδινής συνθέσεως -πλην της ΤΖΟΥΛΙΑ, η οποία όμως είχε προσανατολιστεί στον τομέα της Πίνδου- αναγκαστικά θα πορεύονταν προς το Καλλάκι. Η απόφαση του Κατσιμήτρου να τα δώσει όλα για όλα στο Καλλάκι είχε όχι μόνο τα χαρακτηριστικά μιας ακλόνητης πίστεως στο σχέδιο του αλλά κι ενός προσωπικού πείσματος, που τον έκανε να έρθει σχεδόν σε ρήξη με το Γενικό Επιτελείο.

Ο Κατσιμήτρος είχε βεβαίως υπόψη του, ότι όταν θ' άρχιζε η ιταλική επίθεση τα ισχνά τμήματα προκαλύψεως που είχαν παραταχτεί στα αλβανικά σύνορα θα υποχωρούσαν μέχρι τον Καλαμά και το Καλλάκι, δίνοντας μάχες επιβραδυντικές. Αλλά εκεί και ιδιαίτερα στο Καλλάκι, όπως αργότερα έγραψε ο ίδιος θ' αντέτασσαν "...σταθεράν άμυναν, άνευ ιδέας υποχωρήσεως..." Το Γ.Ε.Σ. όμως έβλεπε την κατάσταση πιο "σφαιρικά". Από τις αρχές Αυγούστου τον '40, υπενθύμιζε με αλληπάλληλες διαταγές στον Κατσιμήτρο, ότι η κύρια αποστολή της μεραρχίας του ήταν να καλύψει το δυτικό πλευρό του "θεάτρου πολέμου της Δυτικής Μακεδονίας" και να αποφράξει τις οδεύσεις προς την Αιτωλοακαρνανία, μέχρις ότου συμπληρωθεί η γενική επιστράτευση. Ο Παπάγος ^[03], γνωρίζοντας, ότι ο Κατσιμήτρος δεν ήταν διατεθειμένος να παραχωρήσει ούτε σπιθαμή γης στο Καλλάκι του έστειλε μάλιστα, στα τέλη Αυγούστου του '40, προσωπική επιστολή δια χειρός του τότε ταγματάρχη Γεωργίου Γρίβα, που έμελλε να γίνει αργότερα ο αρχηγός της οργανώσεως Χ και της ΕΟΚΑ στην Κύπρο. Η επιστολή του Παπάγου προς τον Κατσιμήτρο μετά τις συστάσεις να μη εξαντλήσει τις δυνάμεις του σε μεμονωμένες μάχες κατέληγε με την εγκάρδια φράση:

"Πιστεύω ακραδάντως, ότι η τιμή των Ελληνικών όπλων δεν θα ήτο δυνατόν να είναι εμπειπιστευμένη εις καλλιτέρας χείρας από τας ιδικάς σου.

Σε ασπάζομαι εγκαρδίως

ΑΛ. ΠΑΠΑΓΟΣ

Αντιστράτηγος".

Ακόμα και την τελευταία στιγμή, στις 5 Οκτωβρίου του '40, όταν η VIII Μεραρχία είχε συμπληρώσει την επιστράτευση της, το Επιτελείο του έστειλε μια ύστατη σχετική υπόμνηση. Ο Κατσιμήτρος όμως είχε πάρει τις αποφάσεις του. Θα αγνοούσε τις υποδείξεις του Επιτελείου. Αυτός είχε συλλάβει τον ρόλο του διαφορετικά, θα άφηνε τους Ιταλούς να πατήσουν την Ήπειρο μέχρι το Καλλάκι. Και από κει δεν θα περνούσαν...

Στην περιοχή της Κόνιτσας, όπου τελείωνε η δικαιοδοσία του Κατσιμήτρου και άρχιζε το μέτωπο του υπό τον Δαβάκη "αποσπάσματος Πίνδου" γινόταν αμέσως αντιληπτή η σοβαρή αριθμητική μειονεξία των ελληνικών δυνάμεων. Υπήρχε εκεί ένα μόνο τάγμα προκαλύψεως της VIII Μεραρχίας, που αποτελούσε τρόπον τινά τον κρίκο με τις μικρές δυνάμεις του Δαβάκη. Από το τάγμα αυτό ένας λόχος αποσπάστηκε πριν από την εισβολή για την ενίσχυση του αποσπάσματος Πίνδου... Κι έτσι το τάγμα Κονίτσης αδυνάτισε ακόμα περισσότερο. Και το μόνο

που του απόμεινε σαν σύμβολο της... ισχύος του ήταν το όνομα του διοικητή του: ταγματάρχης Νικόλαος Γίγας!

Αλλά το πιο κρίσιμο πρόβλημα ήταν και παρέμενε η Πίνδος. Το μέτωπο που είχε να καλύψει ο Δαβάκης είχε μήκος περίπου 70 χιλιόμετρα κι εκτεινόταν σε αδρές γραμμές από την Κόνιτσα μέχρι το Επταχώρι ^(σ1). Το πρόβλημα όμως στην Πίνδο δεν ήταν τα χιλιόμετρα... Ήταν ο ορεινός της όγκος με την παντελή έλλειψη αμαξιτών δρόμων και τις δαιδαλώδεις διαβάσεις μέσα από ποταμίες και μονοπάτια, οι οποίες έπρεπε να αποφραχτούν από τη διείσδυση ειδικευμένων ορεινών μονάδων του εχθρού. Για το σκοπό αυτό το "απόσπασμα" του Δαβάκη διέθετε τη νύχτα της 27 προς 28 Οκτωβρίου, όλα - όλα τρία τάγματα! Ή μάλλον δύο, διότι το τρίτο τάγμα κινήθηκε από τον Πεντάλοφο προς το Επταχώρι, όπου βρισκόταν ο Σταθμός Διοικήσεως του Δαβάκη, μόλις το πρωί της 28 Οκτωβρίου... Ο Δαβάκης είχε αναλάβει τη διοίκηση του τομέα της Πίνδου μόλις δύο μήνες πριν από την εισβολή. Με το ίδιο πάθος που είχε δείξει και ο Κατσιμήτρος όργωσε την περιοχή του και προσπάθησε να δημιουργήσει εστίες αντιστάσεως. Με τη διαφορά, ότι στα οχυρά σημεία που οργάνωσε δεν είχε να διαθέσει παρά μόνο λόχους και διμοιρίες! Διέσπειρε στην Πίνδο το απόσπασμα του κυριολεκτικά κερματίζοντάς το, δηλαδή "τα σα εκ των σων"... Το πρωί της 28 Οκτωβρίου, όταν εμφανίστηκε η ΤΖΟΥΛΙΑ, εκτός από το πεζικό, διέθετε μόνο 6 διμοιρίες πολυβόλων, λίγα πολυβόλα στους λόχους και για την ακρίβεια μιάνιση (αριθμός 11/2) πυροβολαρχία ορειβατικού πυροβολικού! Στον Σταθμό Διοικήσεως στο Επταχώρι είχε κρατήσει κοντά του τα πολύτιμα "μεταγωγικά", δηλαδή τα μουλάρια... Καθώς και δύο σωλήνες όλμων, οι οποίοι όμως "εστερούντο προωθητικών φυσιγγίων". Τους όλμους τους είχε το τρίτο τάγμα που ήταν ακόμα "εν κινήσει" από τον Πεντάλοφο ^[04,05]...

Η επικίνδυνη ισχνότητα του μετώπου μας στην Πίνδο απαιτεί μια ερμηνεία. Η οποία για έναν αντικειμενικό ερευνητή οδηγεί στην ανακάλυψη αλυσιδωτών ευθυνών στα ανώτερα κλιμάκια της τότε πολιτικοστρατιωτικής ηγεσίας μας, αν και υποστηρίχθηκε, ότι ακόμα και στα αμέσως προϊστάμενα του Δαβάκη; κλιμάκια επικρατούσε κάποια εχθρότητα εναντίον του, που οδήγησε στην ανεξήγητη έλλειψη ενισχύσεως του. Από ότι φαίνεται το Γ.Ε.Σ. είχε από τον Σεπτέμβριο του '40 δώσει την απαιτούμενη σημασία στον τομέα της Πίνδου. Και το ενδιαφέρον είναι, ότι αυτό οφειλόταν όχι τόσο στις πληροφορίες ότι οι Ιταλοί θα επιχειρούσαν διείσδυση μέσα από τα βουνά αλλά διότι ήθελε να χρησιμοποιήσει, το Επιτελείο μας, τη μεθόριο κατά μήκος της Πίνδου σαν βατήρα για την πρώιμη εξαπόλυση επιθετικών ενεργειών! Συγκεκριμένα, το Επιτελείο γνώριζε, ότι οι κύριες οδικές αρτηρίες από τις οποίες θα κατέβαιναν στην Ήπειρο οι Ιταλοί ήταν δύο. Η μία από το Αργυρόκαστρο στα δυτικά και η άλλη από την Κορυτσά στα ανατολικά. Η δεύτερη περνούσε από τον αναφερθέντα δρόμο Ερσέκα - Λεσκοβίκι και κατέληγε στη Μέρτζανη, την πύλη εισόδου προς την Κόνιτσα. Και από κει προς το Καλλάκι. Το Γ.Ε.Σ. γνωρίζοντας, ότι η VIII Μεραρχία θα υφίστατο το κύριο βάρος της ιταλικής εισβολής, ήθελε να την ανακουφίσει δημιουργώντας στην Πίνδο ένα ισχυρό συγκρότημα, το οποίο θα εξαπέλυε άμεσα επίθεση εναντίον της οδού Ερσέκα - Λεσκοβίκι. Ωστε να εμποδίσει την προώθηση των δυνάμεων του εχθρού προς Μέρτζανη - Κόνιτσα και Καλλάκι. Για τον σκοπό αυτό, στα μέσα Σεπτεμβρίου, ο Παπάγος ζήτησε από τον Μεταξά να προεπιστρατευθεί τουλάχιστον η I Μεραρχία και μετακινούμενη από Καλαμπάκα προς Πίνδο να επιτεθεί από κει στον αμαξιτό δρόμο Ερσέκα - Λεσκοβίκι. Το επιπλέον πλεονέκτημα ήταν, ότι η μεραρχία αυτή εγκαθιστάμενη στην Πίνδο, θα αποτελούσε ένα σιδερένιο κρίκο μεταξύ VIII Μεραρχίας και του Τμήματος Στράτιας Δ. Μακεδονίας. Όπως αναφέρθηκε (σελ. 65) ο Μεταξάς, σε μια από τις τελευταίες επικίνδυνες και αντιφατικές ταλαντεύσεις του, αρνήθηκε την προεπιστράτευση, επικαλούμενος τις συμβουλές του Βερολίνου! Τις τελευταίες βδομάδες προ της εισβολής, το Τ.Σ.Δ.Μ. αλλά και το Β' Σ.Σ. (Β' Σώμα Στρατού) ζήτησαν, με δική τους πρωτοβουλία, από το Γ.Ε.Σ. να συγκροτηθούν εσπευσμένα για την Πίνδο τουλάχιστον μερικά ειδικά αποσπάσματα. Με σύνθεση το καθένα: ένα τάγμα πεζικού, μια ορειβατική πυροβολαρχία και έναν ουλαμό ιππικού. Το αίτημα αυτό δεν έγινε δεκτό ^[06].

Τελικά στην Πίνδο όχι μόνο δεν υπήρχαν διαθέσιμες μονάδες για να εξορμήσουν από τη μεθόριο, αλλά ούτε καν επαρκείς για να την προστατεύσουν από τη διείσδυση της ΤΖΟΥΛΙΑ. Κι έτσι το "απόσπασμα αυτοκτονίας" του Δαβάκη βρέθηκε μόνο του για να γράψει κι αυτό ένα από τα μεγαλύτερα έπη του πολέμου...

Δώδεκα μέρες πριν από τη νύχτα της εισβολής, στο άντρο του Μουσολίνι, στο Παλάτσο Βενέτσια μιας ανυποψίαστης Ρώμης, συγκεντρώθηκαν μερικοί ανώτατοι αξιωματούχοι που ανήκαν στην πολιτικοστρατιωτική ηγεσία της φασιστικής Ιταλίας. Σκοπός της συσκέψεως ήταν η τελική εκτίμηση των δυνάμεων στην Αλβανία, οι στρατιωτικές και πολιτικές δυνατότητες για την εισβολή, ο καθορισμός της ημερομηνίας επιθέσεως και η αδρά διαγραφή των επιχειρήσεων (62). Μεταξύ των παρευρεθέντων βρίσκονταν ο Τσιάνο, ο στρατάρχης Μπαντόλιο, ο τοποτηρητής στην Αλβανία Τζακομόνι και ο στρατηγός Βισκόντι-Πράσκα. Ο τελευταίος ήταν ο γενικός διοικητής των δυνάμεων στην Αλβανία, ο τρίτος κατά σειράν... Διότι είχε αντικαταστήσει τον Τζελόζο, ο οποίος είχε διαδεχτεί τον Γκουτζόνι. Ο Βισκόντι-Πράσκα έμελλε να αναδομηθεί και αυτός καθώς και οι διάδοχοι του στη διάρκεια του πολέμου...

Το επίκεντρο της συσκέψεως, που κράτησε ακριβώς 1-1/2 ώρα ήταν φυσικά η στρατιωτική πλευρά. Ο Μουσολίνι εξήγησε, ότι επειδή έφερε ακέραη την ευθύνη, ήθελε να γνωρίζει επακριβώς τις εκατέρωθεν δυνάμεις. Ο Βισκόντι - Πράσκα του ανέφερε, ότι σε πρώτη φάση θα επιτεθούν 70.000 άνδρες, χωρίς να υπολογίζονται τα ειδικά τάγματα που πλαισιώναν τις μεραρχίες εισβολής. Δεδομένου ότι οι Έλληνες έχουν παρατάξει περίπου 30.000 άνδρες και μόνο η αριθμητική υπεροχή θα είναι δύο προς ένα. Κι όταν ο Μουσολίνι ρώτησε αν πέραν του πεζικού οι Έλληνες διέθεταν άλλα αμυντικά μέσα, άρματα, αεροπλάνα, ο Ιταλός στρατηγός του απάντησε ότι η ελληνική αεροπορία είναι ανύπαρκτη... Ωστόσο ο Τζακομόνι σε άλλο σημείο της συσκέψεως διευκρίνισε ότι οι Έλληνες διαθέτουν περίπου 144 αεροπλάνα. Όλοι συμφώνησαν όμως, ότι ο κύριος κίνδυνος θα ήταν η ενδεχόμενη εμφάνιση βρετανικών αεροσκαφών. Γι' αυτό, καλού-κακού ο Μουσολίνι δήλωσε, ότι θα διαθέσει 400 αεροπλάνα στην εκστρατεία! Κατά τους υπολογισμούς του Βισκόντι-Πράσκα οι ελληνικές δυνάμεις στην Ήπειρο, μη έχοντας δυνατότητες ενισχύσεως από θαλάσσης ή από ξηράς, λόγω του ορεινού εδάφους, θα εξοντώνονταν σε 10 - 15 μέρες... Και διαβεβαίωσε τον Μουσολίνι, ότι δεν θα φεισθεί ανθρωπίνων απωλειών. "Εδώσα", είπε υπερήφανα, "διαταγή τα τάγματα μας να επιτίθενται συνεχώς ακόμα και εναντίον μιας μεραρχίας..." Ανακεφαλαιώνοντας τα συμπεράσματα της συσκέψεως ο Ντούτσε έκλεισε τη συζήτηση διαγράφοντας τους στόχους της εισβολής: "Επίθεση στην Ήπειρο, παρατήρηση και πίεση επί της Θεσσαλονίκης και, σε δεύτερο χρόνο, προέλαση προς Αθήνας! (67) "

Όταν ξέσπασε ο πόλεμος και με τις πρώτες αμυντικές επιτυχίες η Ελλάδα ολόκληρη μέθυσε, δόθηκε στον αγώνα μια επική μορφή. Που πράγματι υπήρχε χάρη στον ενθουσιασμό στρατού και λαού. Αλλά στις επικές περιγραφές παρεισέφρυσαν και ανακρίβειες. Οι απλοί Έλληνες πίστεψαν, ότι οι φαντάροι μας κυνήγησαν τις "οκτώ εκατομμύρια λόγχες" των δειλών Ιταλών με πέτρες και το τσαρούχι στα χέρια! Όπως έδειχναν και οι γελοιογραφίες της εποχής. Τα τελευταία χρόνια, χωρίς να καταργηθεί το έπος, προστέθηκε και η πολιτική σκοπιμότητα. Ότι ο Μεταξάς είπε ένα ψιθυριστά ΟΧΙ, ότι η στρατιωτική ηγεσία ήταν διαβρωμένη από προδότες και ηττοπαθείς, αλλά ότι το "αντιφασιστικό μένος" του λαού ανέτρεψε τους εισβολείς! Σε μια αντικειμενική έρευνα όμως και ειδικά στο τμήμα αυτό θα πρέπει να παραθέσουμε τα ακριβή στρατιωτικά δεδομένα, που αφορούν στην αντιπαράθεση των αντιπάλων.

Στην πραγματικότητα λοιπόν αντιπαρατάχθηκαν 57 συνολικώς ελληνικά τάγματα πεζικού έναντι 78 ιταλικών. Στο πυροβολικό η αναλογία ήταν 201 ελληνικά έναντι 400 τουλάχιστον ιταλικών. Η μεγάλη υπεροχή σε πυροβολικό των Ιταλών αυξανόταν και από την παρουσία της θωρακισμένης μεραρχίας των "Κενταύρων". Απέναντι στη συντριπτική υπεροπλία της ιταλικής

αεροπορίας, διαθέταμε περίπου 140 - 150 αεροπλάνα. Αλλ' από αυτά μόνο περί τα 50 ήταν καταδιωκτικά και 40 βομβαρδιστικά, ενώ τα υπόλοιπα ήταν "στρατιωτικής και ναυτικής" συνεργασίας, κατά το πλείστον πεπαλαιωμένα. Το παράδοξο ήταν, ότι ο στρατός μας διέθετε και αντιαρματικά, κάπου 64 συνολικά, αλλά στην Ήπειρο είχαν σταλεί μόνο δέκα [08].

Συμπερασματικά μπορεί κανείς να πει, ότι η αμυντική μας διάταξη ήταν σωστή. Αλλά η κατανομή των δυνάμεων δεν ήταν ορθολογική. Στο μέτωπο της Ηπείρου, όπου έπεσε το βάρος της ιταλικής επιθέσεως, υστερούσαμε αισθητά σε πυροβολικό, λιγότερο σε πεζικό. Η Πίνδος, για τους λόγους που αναφέρθηκαν, αφέθηκε επικίνδυνα ισχνή. Αντίθετα, στη Δυτική Μακεδονία είχαμε σχεδόν μια ελαφρά αριθμητική υπεροχή έναντι των Ιταλών [09]! Η δυναμικότητα δύο τοπικών ηγητόρων, του Κατσιμήτρου και τον Δαβάκη κάλυψε πολλά κενά. Από τη μελέτη των σχεδιασμών του Επιτελείου καθώς και των οδηγιών που δόθηκαν στις κρίσιμες μονάδες των πρόσω, ασχέτως σφαλιμάτων εκτιμήσεως και δισταγμών, δεν διαπιστώνεται πρόθεση της ανώτατης ηγεσίας να "ρίξουμε απλώς μερικές τουφεκίες για την τιμή των όπλων". Χαρακτηριστική εν προκειμένω είναι και η μαρτυρία ενός από τους μεγαλύτερους στρατιώτες της Ελλάδας. Του Θρασύβουλου Τσακαλώτου [10]. Ο τότε συνταγματάρχης Τσακαλώτος κατείχε επιτελική θέση, αλλά ο Παπάγος του είχε υποσχεθεί, ότι αν εκραγεί πόλεμος θα τον στείλει αμέσως σε μάχιμη μονάδα. Και πράγματι στις 28 Οκτωβρίου το πρωί ανέλαβε στην Ήπειρο τη διοίκηση του 3/40 Συντάγματος Ευζώνων στην περιοχή του Καλαμά. Στις κατοπινές αφηγήσεις του ο Τσακαλώτος επιτίθεται δριμύτητα εναντίον του Γενικού Επιτελείου, για ποικίλους λόγους που θα αναφερθούν στα επόμενα. Φτάνει στο σημείο να αποκαλεί το Γενικό Στρατηγείο: "ο Βούδας - Γενικόν Στρατηγείον"! Αλλά ο Τσακαλώτος με την εντιμότητα που τον διέκρινε πάντα, απορρίπτει τις μομφές, που διατυπώθηκαν αργότερα, ότι ο Παπάγος έδωσε εντολή να τηρηθεί μόνον "η τιμή των όπλων", δηλαδή μερικές τουφεκίες... Βάσει των εντολών που πήρε ο ίδιος από τον Παπάγο γράφει: "Ουδέ πόρρωθεν διεφαίνετο τοιαύτη πρόθεσις, αλλά πρόθεσις προς σθεναράν αντίστασιν..."

II

Η ΗΜΕΡΑ ΤΟΥ ΟΧΙ!

ΣΤΗΝ ΠΡΟΚΑΛΥΨΗ ΤΩΝ ΑΛΒΑΝΙΚΩΝ.

ΣΤΗΝ ΚΗΦΙΣΙΑ, ΣΤΟΥΣ ΔΡΟΜΟΥΣ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ ΚΑΙ "ΑΠΑΝΤΑΧΟΥ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ..."

Στις 27 Οκτωβρίου, το σούρουπο πάνω απ' την ηπειρώτικη γη ήταν συννεφιασμένο... Με την έλευση του σκότους, μπουμπουνητά κι αστραπές προανήγγελλαν τη βροχή. Κι όταν άνοιξαν οι κρουνοί του ουρανού η νοτισμένη γη έγινε μέσα σε λίγα λεπτά λάσπη... Λάσπη, ο μεγάλος εχθρός του στρατιώτη. Από το μεθοριακό φυλάκιο της Κακαβιάς, στα δυτικά, μέχρι τη Μέρτζανη, στ' ανατολικά, σ' όλη την έκταση των αλβανικών συνόρων, και πιο πέρα στα παγωμένα υψώματα της Πίνδου, Έλληνες φαντάροι στεκόντουσαν άγρυπνοι και τσιτωμένοι. Το μυαλό τους ήταν καθαρό αλλά τα δάκτυλα στη σκανδάλη κοκαλιασμένα. Οι άνδρες αυτοί ήταν ψύχραιμοι ντόπιοι, σχεδόν κατά τα τέσσερα πέμπτα Ηπειρώτες, θ' αγωνιζόντουσαν κυριολεκτικά υπέρ βωμών και εστιών... Από μέρες, κάθε νύχτα, τα χέρια σφίγγαν τ' όπλο νευρικά, θα χτυπήσουν σήμερα, θα χτυπήσουν αύριο; Τους περιμένανε, τους Ιταλούς. Κι όσο περνούσε ο καιρός, η αγωνία έδινε τόπο στην προσμονή... Ας βαρέσουν επιτέλους οι παλικαράδες. Να τους δούμε τι πράγμα είναι. Έχουμε κι εμείς όπλα...

Στις 27 Οκτωβρίου, λίγο πριν πέσει το σκοτάδι, από τα φυλάκια, τα μεθοριακά, μέχρι τις διοικήσεις των Ταγμάτων Προκαλύψεως, οι τηλεφωνικές γραμμές άναψαν... Βραχνές φωνές με βαριά ηπειρώτικη προφορά, ανακατεμένες με πλήθος παράσιτα ακούγονταν από τη μια άκρη: "Έλα, έλα Δελβινάκι... Μ' ακούς;" Κι από την άλλη άκρη: "Δε σ' ακούω μωρέ, χαλάει ο κόσμος

εδώ..." "Έλα Δελβινάκι... Από Δρυμάδες-Μακρύκαμπος... Μ' ακούς; Κάτι σκαρώνουν οι ρουφιάνοι απέναντι... Μ' ακούς;" "Έγινε... Σ' έπιασα... Το μεταδίδω..."

Στο διοικητήριο της VIII Μεραρχίας, στα Γιάννενα, ο στρατηγός Κατσιμήτρος δέχεται τα μηνύματα. Κοντά του έχει τον επιτελάρχη του αντισυνταγματάρχη Δρίβα και τον διευθυντή του ΙΙΙ Γραφείου Πετροτσόπουλο. Διαβάζει τις πρόχειρες αναφορές που καταφθάνουν, αλλά μοιάζει κάτι ακόμα να περιμένει... θέλει την προσωπική αναφορά ενός ανθρώπου, στον οποίο έχει απόλυτη εμπιστοσύνη. Του συνταγματάρχη Μαυρογιάννη, αρχηγού πυροβολικού της μεραρχίας. Του ανθρώπου που μαζί του ανέσκαψε κι ετοίμασε τον προμαχώνα της Ηλείου. Ο Μαυρογιάννης λείπει όλη μέρα. Έχει οργώσει σχεδόν ολόκληρη την παραμεθόριο, για να διαπιστώσει ιδίοις όμμασι την ετοιμότητα του στρατού και τις κινήσεις του εχθρού. Έχει νυκτώσει για καλά, όταν ο Μαυρογιάννης γυρίζει με τα τελευταία μαντάτα. Η εισβολή είναι θέμα ωρών! Τα τηλέφωνα ανάβουν τώρα από Γιάννενα προς Αθήνα... Στην άλλη άκρη, στο Γενικό Επιτελείο απαντάει ο αντισυνταγματάρχης Κορόζης, το αυτί και το μάτι του Παπάγου. Ο Κατσιμήτρος του αναφέρει, ότι το πρωί της 28 Οκτωβρίου, ίσως και στη διάρκεια της νύκτας οι Ιταλοί θα επιτεθούν! Και σε μια έξαρση συγκινητική όσο και χαρακτηριστική του ύφους των παλιών αξιωματικών προσθέτει: "...Μπορεί να μην έχω το ανάστημα του στρατάρχου Πεταίν, όστις κατά το 1916 αμυνόμενος σθεναρώς του Βερντέν, είπε ότι δεν θα περάσουν οι Γερμανοί - όπως και δεν επέρασαν-, αλλά δύναμαι να βεβαιώσω εν πλήρη πεποίθησή ότι δεν θα περάσουν οι Ιταλοί από το Καλλάκι..."

Το τηλέφωνο προς την Αθήνα κλείνει. Κι αρχίζει άλλος καταγισμός διαταγών από Μεραρχία προς Προκάλυψη. Συναγερμός... Προσοχή στα απομονωμένα φυλάκια... Επίκειται επίθεση... Κι απ' όλα τα σημεία της μεθορίου έρχεται η απάντηση των προμάχων. Αδύνατη, βραχνή, ανακατεμένη με παράσιτα: "Ελήφθη, ναι μωρέ, ελήφθη..."

Είναι μεσάνυχτα της 27 προς 28 Οκτωβρίου... Ο Κατσιμήτρος στέλνει τους αξιωματικούς του να ξεκουραστούν, όσοι δεν έχουν επιφυλακή. Αλλά το τηλέφωνο ξαναχτυπάει: "Από Χάνι-Δελβινάκι. Επί της οδού Αργυροκάστρου-Κακαβιάς ακούγεται συνεχής κρότος κυλινδρουμένων βαρέων οχημάτων..." Άλλη μια φορά ο Κατσιμήτρος εξαπολύει τις τελευταίες οδηγίες του προς την Προκάλυψη. Κι έπειτα εξουθενωμένος ανεβαίνει στον πάνω όροφο του διοικητηρίου, όπου βρίσκεται η κατοικία του... Τακτοποιεί το τηλέφωνο δίπλα στο κρεβάτι του και βυθίζεται στον ύπνο του ανθρώπου που έχει τη συνείδηση του ήσυχη. Έχουν προειδοποιηθεί όλοι. Από τον Παπάγο μέχρι τον τελευταίο φαντάρο που χουχουλιάζει κάτω από τη βροχή μέσα στο σκέπαστρο του, φτιαγμένο "δια φυσικής ξυλείας και γαιοσάκκων ^[11,12]..."

Ο Κατσιμήτρος δεν θα μπορέσει να κοιμηθεί πολύ... Στις 4 παρά τέταρτο το πρωί το τηλέφωνο δίπλα του χτυπάει. Χτυπάει, χτυπάει ακατάπαυστα, διότι απλούστατα ο άνθρωπος που έδωσε και την τελευταία ικμάδα του για να ετοιμάσει την άμυνα της Ηλείου κοιμάται βαθιά, σαν μικρό παιδί... Δεν ακούει τα κουδουνίσματα. Τρέχει και το σηκώνει η μικρή του κόρη: "Μπαμπά, σε θέλουν από την Αθήνα..". Στο τηλέφωνο ακούγεται η φωνή του Κορόζη: "Πόλεμος... Ο Πρόεδρος της Κυβερνήσεως απέρριψε ιταλικόν τελεσίγραφον... Ο κ. Αρχηγός ανέλαβεν Αρχιστράτηγος..."

[...]

III

Η ΚΙΝΗΤΟΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΔΑΥΙΔ...

ΚΙ ΟΧΙ ΜΟΝΟ ΜΕ ΣΦΕΝΤΟΝΑ! ΑΓΩΝΙΑ ΣΤΗΝ ΗΠΕΙΡΟ... Ο ΕΦΙΑΛΤΗΣ ΤΗΣ ΠΙΝΔΟΥ...

[...]

Στις 28 Οκτωβρίου η Ελλάδα όλη κινήθηκε σαν μια μηχανή. Πέρα από το αναμφισβήτητο γεγονός, ότι ο λαός ξεσηκώθηκε μ' ένα παραλήρημα ενθουσιασμού, ίσως για πρώτη φορά οι Έλληνες έδωσαν εξετάσεις στον τομέα της σωστής οργανώσεως και πήραν άριστα! Η ομοψυχία κατέργησε τη γραφειοκρατία, το πάθος αναπλήρωσε τις ελλείψεις κι όλοι βρέθηκαν στις θέσεις τους έτοιμοι, όσο ποτέ άλλοτε.

Αλλά το κρίσιμο ερώτημα ήταν όχι αν θα πετύχει η επιστράτευση, διότι από τις πρώτες ώρες η "καλή μέρα" φάνηκε. Το πρόβλημα ήταν αν θα κρατούσε η Προκάλυψη, ώστε να προλάβει ο στρατός να ετοιμαστεί και να χτυπήσει. Λίγο πριν από τις 5 το πρωί της 28 Οκτωβρίου όταν ο Μεταξάς ανέβαινε τις σκάλες του Υπουργείου Εξωτερικών, όπου είχε συγκαλέσει έκτακτο Υπουργικό Συμβούλιο, τον προϋπάντησε ο άλλοτε Δήμαρχος της Αθήνας, τότε "Υπουργός Διοικητής Πρωτευούσης" Κώστας Κοτζιάς. Με "οφθαλμούς λάμποντας" ο Μεταξάς του ανήγγειλε το μεγάλο νέο. Και καθώς προχωρούσε προς το γραφείο του, γύρισε και του είπε: "...Και να σου πω. Εάν κρατήσουν, όπως πιστεύω, οι προφυλακές άμυνα 15 μέρες, όσες χρειάζονται δια να συμπληρωθεί η Επιστράτευση και δεν μας ριχτούν αμέσως οι Γερμανοί, όπως είναι πιθανόν, μη σου φανεί παράδοξο να ιδής τους Ιταλούς στη θάλασσα [13]..."

Η σχεδόν προφητική αυτή δήλωση έμελλε να επαληθευτεί μόνο εν μέρει. Η Προκάλυψη θα κρατούσε με τα δόντια, η επιστράτευση θα συμπληρωνόταν, οι Γερμανοί δεν θα μας χτυπούσαν τότε, αλλά τους Ιταλούς δεν θα τους ρίχναμε ποτέ στη θάλασσα.

Στις 5:30 το πρωί της 28 Οκτωβρίου μέσα στο πηχτό ακόμα σκοτάδι οι άγρυπνοι άνδρες της Προκαλύψεως Ηπείρου είδαν από απέναντι ν' ανάβουν χίλιες μικρές φλογίτσες. Και σχεδόν αμέσως τους σκέπασε ο ορυμαγδός από παντός είδους εκρήξεις. Οβίδες βαρέας πυροβολικού έσκαγαν πίσω τους και τίναζαν στον αέρα ό,τι οχυρώσεις είχαν ετοιμαστεί, βλήματα πεδινού έπεφταν μπροστά και πίσω τους, θραύσματα από όλμους σκόρπιζαν τον θάνατο και από κοντά, πολύ κοντά, πλησίαζαν τα κροταλίσματα των πολυβόλων. Είχε αρχίσει ο "φραγμός πυρός" που προηγείται κάθε επιθέσεως. Μετά από κάμποση ώρα κι ενώ οι άνδρες σαστισμένοι, τυφλωμένοι από τις εκρήξεις και λασπωμένοι μέχρι τ' αυτιά κάρφωσαν το βλέμμα στο σκοτάδι της μεθορίου, το ιταλικό πυροβολικό σταμάτησε. Μόνο το βαρύ εξακολουθούσε να βάλλει σε μεγαλύτερη τροχιά πίσω από τις θέσεις τους. Και τότε ακούστηκαν σφυρίγματα και παραγγέλματα από φωνές ξενικές "Αβάντι, Αβάντι..." Το πεζικό της ΣΙΕΝΑ και της ΦΕΡΡΑΡΑ ξεχυνόταν σε πυκνούς σχηματισμούς. Και σ' ένα σημείο του μετώπου, όσοι φαντάροι ήταν κοσμογυρισμένοι, γνώριζαν δηλαδή την... Αθήνα, τσίτωσαν τ' αυτιά τους. Ένας θόρυβος που θύμιζε τα παλιά τραμ της πρωτεύουσας ακούστηκε από πολύ κοντά... Ήταν οι ερπύστριες των Κενταύρων!

Χαράζει η πρώτη μέρα του πολέμου κι από τις βάσεις τους στην Αλβανία ξεκινάει και η αεροπορία του εχθρού. Και "αντιστάσεως από αέρος μη ούσης" οι Ιταλοί πιλότοι σπέρνουν το ηπειρώτικο χώμα με βόμβες και καταγιστικά πυρά πολυβόλων. Ο Έλληνας πεζικάριος παίρνει την πρώτη γέυση του πολέμου. Κι όμως στα περισσότερα σημεία τα τμήματα Προκαλύψεως συμπτύσσονται κανονικά. Άλλωστε η διαταγή αυτή είναι. Να δώσουν αγώνα οπισθοφυλακών μέχρι την κύρια γραμμή αμύνης: Καλαμάς-Καλπάκι. Εκεί θα σταθούν. Αλλού όμως παρατηρείται σύγχυση. Στη στενωπό Χάνι-Δελβινάκι η υποχώρηση κάτω από τα συγκεντρωμένα πυρά των Ιταλών, γίνεται άτακτη... Μέχρι τα Γιάννενα φτάνει ο απόηχος από τις εκρήξεις των αεροπορικών επιδρομών και του βαρέος πυροβολικού. Ο Κατσιμήτρος μαθαίνει τα νέα. Αναθέτει τη διοίκηση του Πεζικού της Μεραρχίας στον πυροβολητή Μαυρογιάννη, τον άνθρωπο του. Ο τελευταίος σπεύδει με ενισχύσεις. Κι αλλού πάλι, το πείσμα των μαχόμενων αξιωματικών και ανδρών υπερκεράζει τη γενική διαταγή συμπτώξεως. Στους παραμεθόριους Δρυμάδες ένας γενναίος λοχαγός, ο Χρήστος Παπακώστας μάχεται σκληρά και υποχωρεί μόνο όταν κοντεύει να κυκλωθεί. Η Προκάλυψη ξέρει τις εντολές της... Η Μεραρχία χρειάζεται χρόνο, χρόνο και πάλι χρόνο. Πιο ανατολικά, προς την Κόνιτσα, δημιουργείται ένα επικίνδυνο

πρόβλημα... Ενώ όλες οι υπονομευμένες γέφυρες ανατινάχτηκαν για να καθυστερήσουν τον εχθρό, στον Αώο στο σημείο όπου επιβλητικός ο μεγάλος ποταμός αναστρέφεται προς την Αλβανία, στη μεγάλη γέφυρα Χάνι-Μπουραζάνι ο δυναμίτης πυροδοτήθηκε αλλά δεν εξερράγη... Η περιοχή αυτή ανήκει στον "τομέα Μέρτζανης", είναι μια από τις κύριες πύλες εισόδου των Ιταλών. Οι τελευταίοι φέρνουν άρματα μάχης που ελίσσονται στις όχθες του Αώου. Εκεί κοντά στα υψώματα του Αηδονοχωρίου, ένας άλλος γενναίος, ο ταγματάρχης Βερσής έχει ένα λόχο πεζικού και μια πυροβολαρχία ορειβατικού. Βάλλουν καταγιγιστικά εναντίον των Ιταλών. Δύο άρματα που προχωρούν πέφτουν σε μια βαθιά, καμουφλαρισμένη αντιαρματική τάφρο. Άλλα δύο καθώς οπισθοχωρούν πέφτουν σε ναρκοπέδια. Το πυροβολικό μας τους δίνει τη χαριστική βολή... Από τα χαρακώματα τους οι φαντάροι μας αλαλάζουν... Είναι η πρώτη φορά που αντικρίζουν άρματα του εχθρού και μάλιστα τα βλέπουν να υποχωρούν... Κι ενώ τα πολυβόλα του Αηδονοχωρίου εξακολουθούν να κελαηδούν, μια ιαχή υψώνεται από παντού. Για πρώτη φορά στον πόλεμο αυτό. Η ιστορική κραυγή: "ΑΕΡΑΑΑ!" ^[14].

Το σούρουπο ξαναπέφτει στην ηπειρώτικη γη... Από παντού ασθμαίνουσες αναφορές δείχνουν πως λίγο-πολύ τα περισσότερα τμήματα της Προκαλύψεως συμπτύχτηκαν σε λογικό βάθος. Η λωρίδα εθνικού εδάφους που παραχωρήθηκε είναι στενή. Μόνο που στην περιοχή των Φιλιατών ο ιταλικός θύλακας είναι αρκετά μεγάλος. Στη διοίκηση της VIII Μεραρχίας η εκεί προώθηση των Ιταλών δημιουργεί ατμόσφαιρα βαριά. Αγωνία συνεχίζει το επιτελείο του Κατσιμήτρου.

Την άλλη νύχτα, της 29ης προς 30ή Οκτωβρίου, τα καταπονημένα τμήματα Προκαλύψεως της VIII Μεραρχίας συμπτυσσόμενα, συμπλήρωσαν τον επιβραδυντικό τους αγώνα κι εγκαταστάθηκαν μαζί με τον όγκο της μεραρχίας στην κύρια αμυντική γραμμή: Νότια όχθη ποταμού Καλαμά-Καλλάκι. Τα τμήματα αυτά δεν αριθμούσαν πάρα πάνω από τρία Τάγματα ^[15]... Η σύμπτυξη τους περιείχε όλο το τραγικό μεγαλείο της πρώτης μάχης ενός πολέμου. Αλλού άφθαστοι ηρωισμοί και μικρές, τοπικές αμυντικές επιτυχίες κι αλλού λιποψυχίες και αταξία. Στο κέντρο περίπου της κύριας αμυντικής γραμμής, ο συνταγματάρχης Τσακαλώτος είχε παραλάβει το σύνταγμά του, το 3/40 Ευζώνων, κυριολεκτικά πάνω στην έναρξη του πυρός... Ο τομέας ευθύνης του εκτεινόταν σε μήκος 22 χιλιομέτρων, από το γνωστό οινοπαραγωγό χωριό της Ζίτσας κατά μήκος του Καλαμά μέχρι τη Βροσίνα. Μπροστά στο ποτάμι σχηματιζόταν ένα είδος φυσικού προγεφυρώματος, μια περιοχή που έφερε το γραφικό όνομα Γρανιτσοπούλα, σημειωμένη με ιδιαίτερη έμφαση σ' όλους τους στρατιωτικούς χάρτες. Ο τομέας του Τσακαλώτου ήταν εξαιρετικά ευαίσθητος. Διότι δέσποζε της παλιάς οδικής αρτηρίας Ιωαννίνων-Ηγουμενίτσας και σε ευρεία έννοια κάλυπτε το αριστερό του κόμβου Ελαίας (Καλλάκι). Κι ενώ ο Τσακαλώτος διαθέτοντας ελάχιστους πεπειραμένους αξιωματικούς, κράτησε με τα δόντια τις θέσεις του, μαθαίνοντας στους απλοϊκούς ευζώνους πώς να προστατεύονται από τους πρωτόγνωρους σ' αυτούς πολυβολισμούς των αεροπλάνων, διαπίστωσε, ότι στο αριστερό του, στον παραλιακό τρόπον τινά τομέα, τα πράγματα δεν πήγαιναν καθόλου καλά... Η μεραρχία ΣΙΕΝΑ προχωρούσε ταχύτατα πετυχαίνοντας όλο και βαθύτερη διείσδυση. Ο Τσακαλώτος είχε καταληφθεί από οργή για τον ηγήτορα του διπλανού του τομέα. Αργότερα θα γράψει: "...Ο διοικητής του Αποσπάσματος Φιλιατών απέπνεε την ακαταλληλότητα ^[16]..." Δεν είναι γνωστό πού ακριβώς, διότι οι μαύρες σελίδες πάντοτε σκίζονται όταν περάσει η μπόρα, αλλά σε μερικά σημεία του μετώπου τις πρώτες μέρες σημειώθηκαν κρούσματα πανικού και αμαχητί εγκαταλείψεως των θέσεων από αξιωματικούς και στρατιώτες. Η "κρυάδα" που περνούν αυτοί που, ως επί το πλείστον χωρίς καμιά πολεμική πείρα, δέχονται τα πρώτα πλήγματα μιας σύγχρονης και ισχυρής στρατιωτικής μηχανής, δικαιολογεί μια κάμψη της ανθρώπινης αντοχής. Αλλά ο στρατιωτικός νόμος είναι αμείλικτος. Κι ο στρατηγός Κατσιμήτρος, όπου δεν πέτυχε η επί τόπου προσπάθειά του να εμψυχώσει όσους δείλιασαν, αναγκάστηκε να στήσει έκτακτα στρατοδικεία και να εκτελέσει μερικούς λιπόψυχους με συνοπτική διαδικασία! ^[17]

Στις 31 Οκτωβρίου προκεχωρημένα τμήματα των Ιταλών πλησίασαν το Καλπάκι! Σε λίγο στο στρατηγικό αυτό σημείο ο εχθρός θα συγκέντρωνε την αιχμή του δόρατος του, τη θωρακισμένη μεραρχία των Κενταύρων... Η ώρα του Κατσιμήτρου για να αποδείξει ότι "οι Ιταλοί δεν θα περάσουν" είχε σημάνει. Παρόλο ότι ανησυχούσε για το άκρο αριστερό του στην περιοχή Φιλιατών, ο διοικητής της VIII Μεραρχίας παρέμενε αμετακίνητος στο σχέδιο του. Να δώσει τη μάχη στο Καλπάκι... Την 1 Νοεμβρίου κάπως περιορισμένα και στις 2 Νοεμβρίου με πρωτοφανή σφοδρότητα οι Ιταλοί άρχισαν την επίθεση τους εναντίον του Καλπακίου. Η προσπάθειά τους εκδηλώθηκε κυρίως με άρματα μάχης και ισχυρότατη υποστήριξη πυροβολικού και αεροπορίας, ενώ το πεζικό ακολουθούσε με μικρότερες δυνάμεις [18]. Ο Κατσιμήτρος είχε μεθύσει. Έμοιαζε με τον πιλότο ενός καταδιωκτικού που ρίχνεται εναντίον του αντιπάλου, νεκρώνοντας τον ασύρματό του για να μην παίρνει αντίθετες εντολές την ώρα που εξορμά για το θήραμα που κυνηγάει... Κι έτσι γινόταν και στο Καλπάκι. Οι αεροπορικοί βομβαρδισμοί είχαν καταστρέψει τις τηλεγραφικές γραμμές και οι ασύρματοι δεν λειτουργούσαν... Την ώρα που απολάμβανε τις πρώτες του αμυντικές επιτυχίες εναντίον των "Κενταύρων", φτάναν με καθυστέρηση οι εντολές του Γενικού Στρατηγείου. Στις 1 και 2 Νοεμβρίου έλαβε αργοπορημένα δύο εντολές του Στρατηγείου. Με την πρώτη εντέλλετο να μη διεκδικεί έδαφος αλλά να προσέχει στ' ανατολικά του το Μέτσοβο και προς νότο την Αιτωλοακαρνανία, και στη δεύτερη (υπ' αρ. 131681/31.10.40): "...να μην αγκιστρωθεί στο Καλπάκι... και να συμπυκωθεί στο Μέτσοβο..." Αλλά ήταν πια αργά. Η μάχη είχε αρχίσει. Και ο πεισματάρης Κατσιμήτρος θα παρήκουε άλλη μια φορά.

Για το θέμα αυτό υπάρχει ένα αμφιλεγόμενο. Με την πρώτη επίθεση των Ιταλών στο Καλπάκι, την 1η και 2.11.40, η θωρακισμένη μεραρχία των "Κενταύρων" δεν μπόρεσε να διαρρήξει, όπως λένε οι στρατιωτικοί, τη στενωπό του Καλπακίου. Κι έχασε ούτε λίγο ούτε πολύ 50 (63) άρματα στο πεδίο της μάχης. Με τη χρησιμοποίηση όμως ενός τάγματος σκληροτράχηλων Αλβανών, οι Ιταλοί κατάφεραν το βράδυ της 21ης Νοεμβρίου να καταλάβουν τα υψώματα της Γκραμπάλας, που κάλυπτε από βορρά ή δεξιά το Καλπάκι. Κι ενώ ο Κατσιμήτρος σχεδίαζε με νυκτερινή αντεπίθεση να ξαναπάρει την Γκραμπάλα, έφτασε η διαταγή του Στρατηγείου να συμπυκωθεί προς re Μέτσοβο... Κατά τη γνώμη μου, η εντολή αυτή του Στρατηγείου δέχεται δύο ερμηνείες. Ή έδειχνε επιμονή στο αρχικό σχέδιο να χρησιμοποιήσει την VIII Μεραρχία σαν επιβραδυντικό παράγοντα για να καλύπτει το προς Δ. Μακεδονία μέτωπο αφ' ενός και συγχρόνως να φράζει τις οδούς προς Αιτωλοακαρνανία, ώστε να συγκεντρωθούν εκεί δυνάμεις. Ή καθώς διαγραφόταν η εφιαλτική απειλή της μεραρχίας ΤΖΟΥΛΙΑ στην Πίνδο και μέχρις ότου συγκεντρώσει εκεί δυνάμεις, ήθελε τον Κατσιμήτρο στο Μέτσοβο για να κρατήσει αυτός τον στρατηγικό αυτό κόμβο. Κατά τον διευθυντή του III Γραφείου της VIII Μεραρχίας Παναγιώτη Πετροτσόπουλο [19], στις 9 το βράδυ της 2.11.40, ο Κατσιμήτρος κάλεσε σε σύσκεψη τους επιτελείς του. Η διαταγή του Στρατηγείου είχε προκαλέσει σύγχυση και απογοήτευση σε όλους. Η σύσκεψη ήταν δραματική. Κατά τον Πετροτσόπουλο, ο διοικητής του είχε κλονιστεί. Παρόλο ότι οσφραίνεται τη νίκη του Καλπακίου, δεν μπορούσε να παρακούει συνέχεια τις εντολές του Στρατηγείου. Ο Πετροτσόπουλος υποστηρίζει, ότι γύρω στις 3:30 τη νύχτα της 2 προς 3 Νοεμβρίου κατάφερε να μεταπεισει τον ταλαντευόμενο Κατσιμήτρο, που άλλωστε δεν χρειαζόταν και πολλή πίεση για να εμμένει στην αρχική του απόφαση να αγκιστρωθεί στο Καλπάκι. Κι έτσι κι έγινε. Στην πιο πρόσφατη (1980) μελέτη των στρατηγών Παπαθανασιάδη, Πολιτάκου, Τζαννετή και Γιαννόπουλου, όλες οι ανωτέρω εκδοχές αμφισβητούνται. Και υποστηρίζεται, ότι εξαρχής, δηλαδή από το 1939 αλλά και στις κρίσιμες εκείνες μέρες, το Γενικό Επιτελείο είχε παραχωρήσει στην VIII Μεραρχία μια ελαστικότητα αποφάσεων. Σε περίπτωση ευνοϊκής τροπής, ν' αμυνθεί στο Καλπάκι. Αλλιώς να συμπυκωθεί μέχρις Αράχθου ποταμού. Με άλλα λόγια, της έδιδε "εν μέγιστον και εν ελάχιστον ελιδιώξεων". Στη μελέτη επισημαίνεται, ότι οι σημερινοί ιστορικοί παραλείπουν στους σχολιασμούς τους το "μέγιστον", δηλαδή το Καλπάκι, και μνημονεύουν μόνο τη σύμπυξη προς Αραχθό.

Κι ενώ στην Ήπειρο τα πάντα εκρέμοντο από το Καλπάκι, χαώδης κατάσταση είχε δημιουργηθεί στην Πίνδο. Κι ο εφιάλτης για μια κάθοδο της μεραρχίας ΤΖΟΥΛΙΑ ως το Μέτσοβο κρατούσε άγρυπνους τους ελάχιστους ανθρώπους που γνώριζαν ή απλώς μάντευαν τι γινόταν στις ανταριασμένες χαράδρες του Γράμμου και του Σμόλικα.

Η ελοποία της Πίνδου, όπως την έχουμε βαφτίσει, είχε αρχίσει λίγο μετά τις πέντε το πρωί στις 28 Οκτωβρίου. Στον Σταθμό Διοικήσεως του Δαβάκη, στο Επταχώρι, ένας παγωμένος αέρας κατέβαινε από τον Γράμμο ενώ το χωριό κοιμόταν σκεπασμένο από την καταχνιά του ποταμού. Του Σαραντάπορου. Το σκοτάδι ήταν ακόμα πηχτό, όταν το τηλέφωνο στο Υπασπιστήριο άρχισε να χτυπάει. Ο διοικητής του ΤΣΔΜ στρατηγός Πιτσιάκας ειδοποιούσε από την Κοζάνη τον Δαβάκη ότι στις 6 το πρωί θ' άρχιζε η ιταλική επίθεση! Εκεί που βρισκόταν ο Δαβάκης δεν ήταν σε θέση να ξέρει, ότι μερικά συνοριακά φυλάκια είχαν ήδη προσβληθεί από ανυπόμονους αλπινιστές στις 4 το πρωί... Λίγο μετά τις πέντε οι κορφές του Γράμμου και του Σμόλικα φωτίστηκαν σαν από αστραπές. Το βαρύ πυροβολικό που συνόδευε τη μεραρχία ΤΖΟΥΛΙΑ είχε αρχίσει το προπαρασκευαστικό "μπαραζ'"... Αλλά εδώ οι μάχες δεν επρόκειτο να κριθούν με πυροβολικό και άρματα. Εδώ ο αγώνας θα γινόταν σώμα με σώμα. Και το "Απόσπασμα Πίνδου", που όλο-όλο διέθετε με βία τρία τάγματα, δεν είχε προκάλυψη επιβραδυντική άλλη παρά τις μικρές φρουρές των μεθοριακών φυλακίων! Η ιταλική ορεινή μεραρχία εισέδυσσε με πρωτοφανή τόλμη στον ορεινό όγκο της Πίνδου, χρησιμοποιώντας δύο κυρίως συντάγματα. Το 8ο και το 9ο. Το πρώτο από αυτά επετέθη στο βορειότερο άκρο του μετώπου με κατεύθυνση προς Αετομηλίτσα και Λυκορράχη αφ' ενός και νοτιότερα προς τη Βούρμπιανη. Στην πρώτη κατεύθυνση το ιταλικό σύνταγμα διέθεσε σχετικά περιορισμένες δυνάμεις, αλλά πάντως συντριπτικά υπέρτερες των δικών μας, που έχασαν κάθε επικοινωνία με τον Σταθμό Διοικήσεως στο Επταχώρι. Στην κατεύθυνση Βούρμπιανης και Πυρσόγιαννης προς την οποία στράφηκε ο όγκος του 8ου συντάγματος της ΤΖΟΥΛΙΑ, υπήρχαν μόνο δύο ελληνικοί λόχοι για να το αντιμετωπίσουν... Κράτησαν όσο μπορούσαν κι έπειτα συμπύχθηκαν. Από τη δύναμη αυτή μια διμοιρία γενναίων υπό τον ανθυπασπιστή Καφαντάρη και τον λοχία Σκυλογιάννη διολίσθησαν προς τα βόρεια και εγκαταστάθηκε στην Κιάφα σε ύψος 2.400 μέτρων υπό συνθήκες πολικού ψύχους... Στο νότιο άκρο του ορεινού μετώπου προς το οποίο μ' αιχμή την Κόνιτσα ετοιμαζόταν να επιτεθεί το άλλο σύνταγμα, το 9ο, ολόκληρη τη μέρα της 28 Οκτωβρίου βασίλευε μια ανησυχαστική ηρεμία... Και ξαφνικά στις 5 το απόγευμα μπροστά σε δύο λόχους του Αποσπάσματος Πίνδου, στην περιοχή Μόλιστας και Καστάνιανης, στα βόρεια της Κόνιτσας, ξεφυτρώνει ολόκληρο το 9ο σύνταγμα της ΤΖΟΥΛΙΑ! Οι δύο λόχοι ανατρέπονται κι αυτοί... Απεγνωσμένα ο Δαβάκης ζητάει ενισχύσεις από το τάγμα Προκαλύψεως της Κόνιτσας, που υπάγεται στην VIII Μεραρχία. Δεν υπάρχει τηλεφωνική επικοινωνία και ο Δαβάκης ζητάει να φύγουν σύνδεσμοι με "κτήνη ιδιωτικά και οδηγούς..." για να ειδοποιήσουν το τάγμα Κονίτσης. Αλλά δεν το βρίσκουν... Ο συνδετικός κρίκος μεταξύ Αποσπάσματος Δαβάκη και VIII Μεραρχίας έχει σπάσει...

Η νύχτα της 28ης Οκτωβρίου βρίσκει το Απόσπασμα (σε πλήρη σύμπτυξη, αλλού με τ' όπλο στο χέρι, αλλού μ' εκδηλώσεις μεγάλης αταξίας. Για τον Δαβάκη αρχίζει τώρα ο εφιάλτης. Για το Γενικό Στρατηγείο θ' αρχίσει τις επόμενες τρεις μέρες. Φυγάδες φτάνουν στο Επταχώρι κι ένας διμοιρίτης ανθυπολοχαγός φυλακίζεται με βαριά κατηγορία - δειλία ενώπιον του εχθρού. Τον περιμένει το Στρατοδικείο. Τι να κάνουν οι άνδρες της ισχνής αυτής προκαλύψεως; Με την εξαίρεση του Δαβάκη, των ανώτερων επιτελών του και τριών λοχαγών, όλοι οι άλλοι αξιωματικοί και άνδρες βλέπουν για πρώτη φορά πόλεμο. Θα πάρουν το βάπτισμα του πυρός στην Πίνδο... Τις τρεις επόμενες μέρες 29, 30 ακόμα και στις 31 Οκτωβρίου, η ιταλική απειλή στην Πίνδο παίρνει διαστάσεις δραματικές... Λόχοι και διμοιρίες αποκόπτονται, ένα όργιο φημών απλώνεται που φέρνει αλπινιστές παντού, ακόμα και κει που δεν έχουν εμφανιστεί. Αλλά το πιο επικίνδυνο από στρατιωτική άποψη είναι, ότι οι διεισδύσεις της ΤΖΟΥΛΙΑ, το επιτελείο της οποίας μοιάζει να έχει μελετήσει όλες τις διαβάσεις, δείχνουν πλέον καθαρά τις

απώτερες προθέσεις της μεραρχίας. Στο βόρειο άκρο του μετώπου η επιθετική αιχμή δείχνει προς το Νομό Καστοριάς, προς τον σπουδαίο οδικό κόμβο του Νεστορίου. Στο κέντρο, ο κύριος όγκος του 8ου συντάγματος διεισδύει ανάμεσα στον Γράμμο και τον Σμόλικα με κατεύθυνση το Κεράσσοβο και από κει τη Σαμαρίνα! Στο νότιο άκρο το 9ο σύνταγμα επιχειρεί έναν ιδιοφυή ελιγμό. Αναστρέφεται προς τα ανατολικά και ακολουθώντας τη βόρεια όχθη του Αώου προωθείται ραγδαία προς το Δίστρατο. Αν φτάσει εκεί δεν χρειάζεται παρά να αναστραφεί άλλη μια φορά προς τα νότια. Να πάρει τη Βωβούσα και μ' ένα ακόμα άλμα το Μέτσοβο!

Μέσα σ' αυτόν τον κατακλυσμό των τραγικών ειδήσεων ο συνταγματάρχης Δαβάκης διατηρεί την ψυχραιμία του. Παρόλο ότι βλέπει το Αποσπασμά του σχεδόν να διαλύεται, μπαλώνει, και αυτός εκ των ενόντων τα επικίνδυνα σημεία... Στις 29 Οκτωβρίου το πρωί ρίχνει το 3ο τάγμα του, που μόλις την προηγούμενη νύχτα είχε φτάσει στο Επταχώρι, σε αντεπίθεση στο ύψωμα Μούκα, από όπου οι Ιταλοί απειλούν ακόμα και τον Σταθμό Διοικήσεώς του... Προς την κατεύθυνση των αλπινιστών που προωθούνται για τη Σαμαρίνα, ρίχνει και τις τελευταίες εφεδρείες του. Από τις σχεδόν ανύπαρκτες.

Αλλά ο Δαβάκης ξέρει πια, ότι μόνο η έγκαιρη άφιξη ενισχύσεων θ' αποσοβήσει την κατάρρευση του μετώπου. Κάνει τα πάντα για να εμψυχώσει τους άνδρες του, μεταχειριζόμενος ακόμα και ψέματα. Τους λέει, ότι από στιγμή σε στιγμή φτάνουν 4 τάγματα με πυροβολικό... Τη νύχτα της 29 προς 30 Οκτωβρίου και το μεσημέρι της 30ης, συγκλονιστικές στιγμές διαδραματίζονται στην περιοχή του Επταχωρίου. Φορεία με πληγωμένους ή αναίσθητους από το ψύχος ήρωες ροβολούν προς το χωριό. Αλλά απ' έξω από το Επταχώρι μαζεύονται και άνδρες, που έχουν συρρεύσει από όλα τα σημεία του μετώπου σαστισμένοι και φοβισμένοι. Οι περισσότεροι κρατούν ακόμα τα όπλα τους σαν να θέλουν να δείξουν ότι δεν είναι δειλοί. Καβάλα σ' ένα μαύρο κέλητα ο Δαβάκης σπένδει προς το σημείο που συγκεντρώνονται οι "φυγάδες". Τους μιλάει και τους τονώνει το ηθικό όσο μπορεί. Μη φοβάστε... θα φτάσουν ενισχύσεις. Τούτη τη φορά δεν τους έχει πει ψέματα. Το απομεσήμερο της 30.10.40 φτάνει στο Επταχώρι η πρώτη μικρή ενίσχυση. Ένα τάγμα πεζικού υπό τον ταγματάρχη Γ. Ποτιστή και, πράγμα πολύ σημαντικό, ένας αξιωματικός σύνδεσμος από το ΤΣΔΜ. Ο ταγματάρχης Ιωάννης Καραβίας (σ4), που πολύ αργότερα θα συνδέσει το όνομά του με λαμπρή πολεμική δράση στη Μ. Ανατολή και στην Ιταλία. Ο Δαβάκης καταλαμβάνεται από μια απεριόριστη ευφορία. Οι ενισχύσεις έφτασαν... Λέει στον Καραβία ότι ήρθε η στιγμή να αντεπιτεθεί! Μέσα στις τραγικές στιγμές των τριών πρώτων ημερών, ο χαλκέντερος Δαβάκης οραματιζόταν μια μεγάλη αντεπίθεση... Ο συλλογισμός του ήταν απλός. Οι δύο μεγάλες σφήνες της ΤΖΟΥΛΙΑ προωθούντο προς τη Σαμαρίνα και Δίστρατο, "αυτοκαλυπτόμενες" κατά το αριστερό τους ιδίως πλευρό, όπως λέγεται στη στρατιωτική ορολογία. Εφ' όσον στο αριστερό τους υπήρχαν ακόμα σαν πυρήνας δυνάμεις του Αποσπάσματος και κατέφθαναν εγκαίρως σημαντικές ενισχύσεις, υπήρχε η δυνατότητα να πλευροκοπηθούν και ενδεχομένως να αποκοπούν τελείως οι φάλαγγες των αλπινιστών. Στις 5 το απόγευμα της 30.10.40 στη μικρή πλατεία του Επταχωρίου έλαμψαν οι χρυσές επωμίδες... Είχε καταφθάσει ο ίδιος ο στρατηγός Βασίλειος Βραχνός, διοικητής της I Μεραρχίας μαζί με το επιτελείο του. Η παρουσία του συμβόλιζε τη μεγάλη κινητοποίηση που είχε διατάξει το Γενικό Στρατηγείο για να φράξει την εισβολή στην Πίνδο. Αλλά ο συμβολισμός ήταν ακόμα συμβολισμός... Η I Μεραρχία βρισκόταν ακόμα "εν κινήσει" και ο εφιάλης της Πίνδου θα κρατούσε ακόμα τέσσερις ολόκληρες μέρες. Μέχρι και τις 3 Νοεμβρίου...

Για την ακρίβεια, την τρίτη μέρα τον πόλεμου οι ενισχύσεις που φτάσαν κοντά στον Δαβάκη εκτός από το τάγμα Ποτιστή, ήταν ένα απόσπασμα ιπλικού υπό τον ήλαρχο Δ. Γεωργιάδη και μια διλοχία πεζικού υπό τον Βασιλόπουλο, που ακολουθούσε τους ιπλείς. Η μικρή αυτή δύναμη είχε ξεκινήσει από τα Γρεβενά και υπό καταρρακτώδη βροχή και με συνεχείς πορείες έφτασε πρώτη στο Επταχώρι. Όταν μετά μερικές μέρες ανακοινώθηκε στην Αθήνα η αντεπίθεση των

μεγάλων μονάδων στην Πίνδο, κυκλοφόρησε από μη γνωρίζοντες η φήμη -τη θυμάμαι κι εγώ καλά σαν έφηβος- ότι η Πίνδος σώθηκε από τη "Μεραρχία Ιπλικού του Βραχνού" που κατάφερε τρόπον τινά... καλλάζοντας να φτάσει πρώτη στα βουνά. Μεραρχία ιπλικού υπήρχε όχι υπό τον Βραχνό αλλά υπό τον υποστράτηγο Γ. Στανωτά και πράγματι διατέθηκε στην αντεπίθεση, αλλά λίγο αργότερα.

Η ιστορία των τριών πρώτων ημερών της "εποιοίας της Πίνδου" παρουσιάζει μερικά αμφιλεγόμενα. Τα οποία συναντά κανείς κυρίως σε στρατιωτικά συγγράμματα. Με απόψεις ακραίες όπως ότι "ο Δαβάκης διαλύθηκε" και θα πρέπει να μιλάμε μόνο για "εποιοία Καλλακίου" μέχρι τον τίτλο ενός βιβλίου που αποκαλεί τον συνταγματάρχη Δαβάκη "Δρυν του Ταυγέτου και Αετόν της Πίνδου"... Δεν έχω καμιά διάθεση να αναμιχθώ στις ενδοοικογενειακές αντιζηλίες των στρατιωτικών αλλά ούτε έχω και επαρκείς γνώσεις για να κρίνω. Η πιο νηφάλια πληροφορία που σημείωσα είναι ότι, στο τέλος της τρίτης μέρας (30.10.40), από το Αλόσπασμα Πίνδου, μισό τάγμα κρατούσε ακόμα στο βόρειο άκρο το ύψωμα Σούφλικα του Γράμμου προς την κατεύθυνση του Νομού Καστοριάς. Το άλλο μισό είχε συμπτυχθεί "εν διαλύσει" προς το Επταχώρι. Το άλλο τάγμα είχε συμπτυχθεί προς το Βούζιον όρος και την περιοχή Σαμαρίνας. Το τρίτο τάγμα, όπως είδαμε, είχε εισέλθει καθυστερημένα στον αγώνα. Όσον αφορά το τάγμα Κονίτσης. που υπήγετο στην VIII Μεραρχία και έπρεπε να χρησιμεύσει σαν κρίκος με το Αλόσπασμα Πίνδου, έχοντας χάσει επαφή με τον Δαβάκη, αλλά αντιλαμβανόμενο, ότι στο δεξιό του το Αλόσπασμα υποχώρησε, κινήθηκε προς τα πίσω και εγκαταστάθηκε στη νότια όχθη του Αώου. Συνελώς δεν επρόκειτο για ολοσχερή διάλυση του Αλοσπάσματος Πίνδου. Όπως και στο μέτωπο της Ηπείρου, οι άνδρες του Δαβάκη στη μεγάλη πλειοψηφία τους πολέμησαν υπό εξαιρετικά αντίξοες συνθήκες και κάτω από τη συντριπτική υπεροχή μιας ειδικευμένης στον ορεινό πόλεμο εχθρικής μονάδας.
[...]

IV

**ΚΑΛΠΑΚΙ! ΜΙΑ ΕΠΟΠΟΙΑ, ΊΣΩΣ ΜΕΓΑΛΥΤΕΡΗ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΙΝΔΟ...
Η ΜΕΡΑΡΧΙΑ ΤΖΟΥΛΙΑ ΦΤΑΝΕΙ ΣΕ ΑΠΟΣΤΑΣΗ 6 ΩΡΩΝ ΑΠΟ ΤΟ ΜΕΤΣΟΒΟ! ΤΟ
ΠΥΡΟΒΟΛΙΚΟ ΜΑΣ ΣΤΟ ΚΑΛΠΑΚΙ ΚΑΙ ΟΙ "ΝΑΠΟΛΕΟΝΤΕΙΕΣ" ΠΟΡΕΙΕΣ ΤΩΝ
ΠΡΟΣ ΠΙΝΔΟ ΕΝΙΣΧΥΣΕΩΝ ΑΝΑΤΡΕΠΟΥΝ ΤΗΝ ΕΙΣΒΟΛΗ. ΟΙ ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΤΗΣ
ΠΙΝΔΟΥ!**

Στη σημερινή, καινούρια "εθνική οδό" από Γιάννενα προς Κόνιτσα, υπάρχει πάντα το χωριό Καλλάκι. Λίγο πιο πριν, στα δεξιά του δρόμου το μάτι ενός παρατηρητικού ταξιδιώτη πέφτει πάνω σ' ένα περίεργο σήμα στρατιωτικής μονάδας. Στο κέντρο του σήματος ένας... ταύρος. Είναι το σημερινό έμβλημα της VIII Μεραρχίας, της Ηπείρου. Κοντά στο σήμα ένα απλό σπιτάκι με μια ισόγεια αίθουσα, πολύ λιτή. Το σπιτάκι στεγάζει το "πολεμικό μουσείο" για τη μάχη του Καλλακίου! Ο δεκανέας -ξεναγός μπορεί, αν το επιθυμεί ο επισκέπτης, να γυρίσει ένα διακόπτη... Και σ' ένα μεγάλο φωτεινό πίνακα με την υπόκρουση εκρήξεων, πολυβολισμών και τον ανατριχιαστικό ήχο από ερπύστριες, ξαναζωντανεύει το έπος!

Έχοντας υπηρετήσει το 1950 ως έφεδρος ανθυπίατρος στην VIII Μεραρχία, δεν μπορούσα παρά να σταματήσω όταν περνούσα από κει, πριν από μερικά χρόνια. Με τράβηξε το έμβλημα με τον ταύρο... Και θυμήθηκα, ότι ίσως γι' αυτό όσοι υπηρετούσαμε στη μεραρχία αυτή την είχαμε βαφτίσει "βοΐδομεραρχία"! Στο "Μουσείο" υπήρχαν λάφυρα, χάρτες και φωτογραφίες κρεμασμένες στους τοίχους. Οι τελευταίες μου επιφύλασαν μια έκπληξη, φοβερά συγκινητική... Ήταν μια φωτογραφία που έδειχνε έναν εύζωνο με το όπλο του ανηρτημένο και δίπλα του μια αδελφή του Ερυθρού Σταυρού με τη μπέρτα της ριγμένη στους ώμους να του μιλάει... Ο δεκανέας-ξεναγός πρόσεξε, ότι είχα σταθεί πολλή ώρα μπρος στη φωτογραφία. Και

μου εξήγησε: "Είναι μια αδελφή του Ερυθρού Σταυρού. Νομίζω τη λέγαν Μεσολωρά..." Η επεξήγηση ήταν περιττή. Από την πρώτη στιγμή είχα αναγνωρίσει την αδελφή της μητέρας μου! Τη Μεγάλη Αδελφή, όπως τη λένε στον Ερυθρό Σταυρό, την Αθηνά Μεσολωρά.

Στις 1 και 2 Νοεμβρίου, όταν οι Ιταλοί επιχείρησαν με άρματα και πυροβολικό "την διάρρηξιν της τοποθεσίας Ελαίας (Καλπάκι)", ο στρατηγός Κατσιμήτρος διέθετε πέραν της επιθυμίας του να αποδείξει ότι "οι Ιταλοί δεν θα περάσουν" κι ένα μεγάλο ατού. Το πυροβολικό της μεραρχίας του. Τις δύο προηγούμενες μέρες οι Ιταλοί είχαν ήδη λάβει μια πρόγευση. Στις αναμνήσεις του ο τότε αρχιστράτηγος Βισκόντι Πράσκα ^[20] ομολογεί για τις τρεις πρώτες μέρες του πολέμου, ότι το "εχθρικών πυροβολικών είναι ανώτερον του ιδικού μας εις διαμέτρημα και ακτίνα δράσεως..." και σε άλλο σημείο, όπου σημειώνει την ευστοχία του πυροβολικού μας, αποκαλύπτει ότι οι πυροβολαρχίες μας ήταν κρυμμένες ακόμα και σε σπήλαια! Και έτσι δεν ήταν δυνατό να ανακαλυφθούν ούτε από ξηράς ούτε από αέρος... Και, τέλος, διαπιστώνει, ότι οι Έλληνες διέθεταν και μερικές πυροβολαρχίες μακρού βεληνεκούς, οι οποίες βρίσκονταν "μακράν της ακτίνας δράσεως του ιδικού μας πυροβολικού..." και συνεπώς δεν ήτο δυνατό να εξουδετερωθούν! Αυτά για τη δράση του πυροβολικού μας πριν ο Ιταλός χτυπήσει το Καλπάκι. Όταν έφτασε εκεί τον περίμεναν κι άλλες εκπλήξεις...

Στις 8 το πρωί της 2 Νοεμβρίου του '40, ένας ασύρματός μας υπέκλεψε ένα σήμα προς τις ιταλικές αεροπορικές μονάδες από τον διοικητή του XII Σώματος Στρατού αντιστράτηγο Ρότσι. Το σήμα διέτασσε τους αεροπόρους να "...επωφεληθούν του καλού καιρού και να πλήξουν σκληρώς τον εχθρό". Μια ώρα αργότερα, η ιταλική αεροπορία σε μια σαρωτική επίθεση, βομβάρδισε σφοδρότατα μια έκταση που άρχιζε από το Καλπάκι κι έφτανε μέχρι τα Γιάννενα. Ακόμα και οι άμαχοι των Ιωαννίνων πλήρωσαν τον φόρο αίματος στο έπος του Καλπακίου. Στις δώδεκα το μεσημέρι άρχισε ο "φραγμός πυροβολικού" των Ιταλών, που επικεντρώθηκε σχεδόν εξ ολοκλήρου στη στενωπό του Καλπακίου. Για να εξουδετερωθεί το βαρύ πυροβολικό των Ελλήνων, οι Ιταλοί είχαν εσπευσμένα μεταφέρει στο μέτωπο μια "πυροβολαρχία θέσεων" βαρέος διαμετρήματος, των 145! Όταν τελείωσε το "μπαράζ" οι απώλειες των υπερασπιστών του Καλπακίου ήταν σχετικά μικρές. Το ελληνικό δαιμόνιο είχε και πάλι θαυματουργήσει... Η επινόηση, που χρησιμοποιήθηκε ήταν γνησίως Κολοκοτρωναϊκή! Από τις πολλαπλές σειρές χαρακωμάτων, στις πιο εμφανείς δεν είχαν μπει φαντάροι κι έτσι τα βλήματα των Ιταλών έπεφταν στο κενό...

Το απόγευμα της 2ας Νοεμβρίου, μετά την από αέρος και ξηράς προπαρασκευή, επετέθη και το ιταλικό πεζικό. Η επίθεση καθηλώθηκε μπροστά στον δικό μας φραγμό, πυροβολικού και πεζικού. Αλλά οι Ιταλοί σημείωσαν μια πρόσκαιρη επιτυχία, εκτός της αμυντικής περιμέτρου του Καλπακίου. Στο δεξιό μας, στα βόρεια του Καλπακίου στις 8 το βράδυ ένα επίλεκτο τάγμα βοηθούμενο από ημιατάκτους Αλβανούς σκαρφάλωσε στην κακοτράχαλη Γκραμπάλα και ανέτρεψε τον ελληνικό λόχο, που κατείχε το ύψωμα. Καθώς πύκνωσε το σκοτάδι μια θύελλα πρωτοφανής με καταρρακτώδη βροχή κάλυψε την Γκραμπάλα, καθιστώντας αδύνατη την ανακατάληψη. Μόλις όμως κόπασε ο καιρός, στις 5 το πρωί μια ισχυρή ελληνική ομάδα υπό τον ταγματάρχη Πανταζή ξεκίνησε μέσα στο σκοτάδι. Από άνδρα σε άνδρα μια διαταγή και μόνο πέρασε: "Εμπρός δια της λόγχης..." Οι βράχοι της Γκραμπάλας αντήχησαν για πρώτη φορά από δύο χαρακτηριστικούς ήχους, ήχους που από κει κι έπειτα έμελλε να σκορπίσουν τον τρόπο στον εχθρό. Τον ανατριχιαστικό ήχο καθώς η μακριά ξιφολόγη ανασπάται από τη θήκη και τον μεταλλικό ήχο όταν στεριώνεται στα μάνλιχερ... Σε μια θυελλώδη αντεπίθεση οι άνδρες του Πανταζή ξαναπαίρνουν την Γκραμπάλα. Αλλά το φοβερό αυτό ύψωμα που δέσποζε του Καλπακίου έμελλε ν' αλλάξει χέρια πολλές φορές. Μέχρι να λήξει η μεγάλη μάχη.

Στις 3 Νοεμβρίου το απόγευμα, η λόγγη παραχωρεί τη θέση της στη σύγχρονη, της εποχής εκείνης, τεχνολογία. Από τα προκεχωρημένα παρατηρητήρια της VIII Μεραρχίας φτάνει στον

Σταθμό Διοικήσεως ένα σήμα: "Εχθρική φάλαγξ αρμάτων εκκινεί επί της οδού από Δολιανά προς Καλπάκι". Σε δύο φάλαγγες, μια με 25-30, η άλλη με 50 άρματα μάχης, οι "Κένταυροι" επιτίθενται και πλησιάζουν σε απόσταση βολής τις ελληνικές οχυρώσεις. Ακαριαία σχεδόν δέχονται τις πρώτες ομοβροντίες από το πεδινό πυροβολικό κι αναχαιτίζονται. Κι εκείνη την ώρα αιφνιδιάζονται... Τους παραλαμβάνει κι ένα "αντιαρματικό συγκρότημα" όλα-όλα τέσσερα αντιαρματικά των 37, που συναγωνίζονται προς το πεδινό και το βαρύ που βάλει από πιο πίσω. Εννιά άρματα του εχθρού αχρηστεύονται. Όρθιοι στα χαρακώματα οι εύζωνοι ωρύνονται. Θέλουν να εφορμήσουν με τη λόγχη, για να δικαιωθούν οι λαϊκές ζωγραφιές, που αργότερα θ' απεικονίζουν έναν εύζωνο να κυνηγάει τα τανκς! Μέχρι τις 8 Νοεμβρίου οι επιθέσεις αρμάτων και πεζικού εναντίον του Καλπακίου συνεχίστηκαν σφοδρές. Χωρίς να καμφθεί το οχυρό του Κατσιμήτρου. Η Γκραμπάλα είδε μάχες ορμητικές, στις οποίες οι Ιταλοί επέδειξαν πείσμα και γενναιότητα. Αλλά στις εκ του συστάδην συγκρούσεις, στις οποίες ο αγώνας γινόταν με χειροβομβίδες και λόγχες δεν μπόρεσαν να υπερισχύσουν. Η Γκραμπάλα τελικά παρέμεινε στα χέρια των Ελλήνων. Στις 9 Νοεμβρίου η ηγεσία του στρατού εισβολής αντελήφθη επιτέλους ότι το μέτωπο της Ηπείρου δεν σπάει. Η μοναδική της ακόμα ελπίδα ήταν η προέλαση της ΣΙΕΝΑ στο άκρο αριστερό της παρατάξεως μας. Τμήματα ιππικού που συνόδευαν τη μεραρχία αυτή είχαν προωθηθεί μέχρι το ποτάμι των νεκροπομπών! Τον Αχέροντα... Από τις 6 Νοεμβρίου το απόγευμα ο ίδιος ο Παπάγος είχε τηλεφωνήσει στον Κατσιμήτρο. Είχε πια πειστεί, ότι το Καλπάκι κρατάει χάρη στην "ανυπακοή" του Κατσιμήτρου, αλλά ανησυχούσε για τη βαθύτατη διείσδυση των Ιταλών στον παραλιακό τομέα. Αν οι Ιταλοί προχωρούσαν λίγο ακόμα και αναστρέφονταν προς τα ανατολικά και βόρεια, μπορούσαν να πλευροκοπήσουν θανάσιμα το κέντρο της άμυνας μας στο Καλπάκι! Μπροστά στην τελευταία αυτή κρίση, ο Κατσιμήτρος δεν δίστασε ν' αποσπάσει τμήματα από τη νικηφόρα φρουρά του Καλπακίου και να τα στείλει εσπευσμένα προς τον Αχέροντα [21].

Η νίκη στο Καλπάκι είχε τεράστια στρατιωτική σημασία και οι διάφορες πτυχές της, πέρα από τις λεπτομέρειες των μαχών, αγγίζουν επίσης πολλά αμφιλεγόμενα, όπως είδαμε, θέματα. Καταρχήν δικαιώθηκε ο πρωταγωνιστής της, ο στρατηγός Κατσιμήτρος, ο οποίος μάλιστα έχει εκφράσει το παράπονό του, ότι δόθηκε μεγαλύτερη έμφαση στην "εποποιία της Πίνδου". Η συλλογιστική του είναι αδιάσειστη. Ότι χάρη στη διατήρηση του Καλπακίου μπόρεσε να εξαπολυθεί και η μεγάλη αντεπίθεση στην Πίνδο, την οποία θα δούμε σε λίγο [22]. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι οι δύο μεγάλες αμυντικές μάχες, στην Πίνδο και το Καλπάκι, βρίσκονταν σε άμεση συνάρτηση και δεν είναι λογικό να βασίσουμε την κρίση μας σε θέματα που έχουν σχέση με την πικρία ή ευφροσύνη των τολικών ηγητόρων. Ωστόσο, είναι βέβαιο, ότι αν ο Κατσιμήτρος επέλεγε τις "ελαστικότερες" από τις οδηγίες του Γενικού Στρατηγείου και απαγκιστρωνόταν από το Καλπάκι πάνω στην έναρξη της μάχης, η έκβαση των επιχειρήσεων μπορεί να ήταν δυσμενής για την ελληνική πλευρά. Θα είχε συμπτυχθεί στο Μέτσοβο με ένα τμήμα μόνο της μεραρχίας του και σ' αυτή την περίπτωση οι ιταλικές δυνάμεις θα σχημάτιζαν μια λαβίδα, με τη ΤΖΟΥΛΙΑ από βορρά και τη θωρακισμένη μεραρχία συν τη ΦΕΡΡΑΡΑ από δυτικά. Που θα συνέκλιναν προς Μέτσοβο, πριν συμπληρωθεί η κινητοποίηση των ενισχύσεων. Ο Παπάγος [23] στο βιβλίο του παρουσιάζει τα πράγματα κάπως πρωθύστερα... Γράφει δηλαδή, ότι στις 5 Νοεμβρίου, όταν η αντεπίθεση στην Πίνδο πήρε ευνοϊκή τροπή, τότε το Στρατηγείο αποφάσισε, ότι η περιοχή Καλπάκι - Καλαμάς πρέπει να διατηρηθεί. Αλλά στις 5 Νοεμβρίου είχε γίνει ήδη αντιληπτό ότι το Καλπάκι δεν πέφτει με τίποτε...

Το Γενικό Στρατηγείο είχε φαίνεται εξαρχής μάλλον περιορισμένες ελπίδες για την ικανότητα άμυνας του Καλπακίου. Γι' αυτό και οι ενισχύσεις που στάλθηκαν στον Κατσιμήτρο ήταν πολύ μικρές. Κυρίως το 39 Σύνταγμα Ευζώνων από την Άρτα. Αλλά η απαισιοδοξία του Στρατηγείου αποδείχτηκε υπερβολική. Το άλλο θέμα, που αφορά στη μάχη του Καλπακίου, είναι η έξοχη δράση του πυροβολικού μας. Και η δράση αυτή αποδεικνύει όχι μόνο την αξία των πυροβολητών μας αλλά επαληθεύει τη θεωρία μου, ότι ο στρατός μας δεν "οδηγήθηκε άοπλος"

στον πόλεμο. Για την ακρίβεια στον Τομέα Καλλακίου, οι δυνάμεις μας διέθεταν επτά πυροβολαρχίες, πεδινού και ορειβατικού. Κι επιπλέον δύο πυροβολαρχίες βαρέος, μια των 85 και μια των 105, αυτές που προφανώς αναφέρει και ο Βισκόντι Πράσκα. Αριθμητικώς, υστερούσαν πολύ έναντι των Ιταλών, αλλά η δύναμη πυρός τους αποδείχτηκε εξαιρετικά αποτελεσματική. Από μια έρευνα που διεξήγαγα στα ειδικά κεφάλαια των βιβλίων του Κορόζη και Παπάγου αποκόμισα την εντύπωση, ότι το πλείστο του πυροβολικού που χρησιμοποιήθηκε στο Καλλάκι προερχόταν από παραγγελίες προ της δικτατορίας. Από το 1936 όμως και έπειτα, όταν ανέλαβε αρχηγός ΓΕΣ ο Παπάγος, εκτελέστηκαν και άλλες παραγγελίες όπως ήδη είδαμε και ελετεύχθησαν ουσιώδεις βελτιώσεις και συμπληρώσεις του υλικού αυτού, ώστε να καταστεί αξιόμαχο. Τέλος, ενδιαφέρον είναι, ότι διατέθηκαν ακόμα και αντιαρματικά. Πριν από τον πόλεμο το Επιτελείο είχε προσπαθήσει να αποκτήσει από τη Μ. Βρετανία έναν αριθμό περίπου 1.800 "αντιαρματικών τυφεκίων". Προφανώς ένα πρόδρομο των μαζούκας... Απ' αυτά παραλήφθηκαν, λόγω ενάρξεως του Παγκόσμιου Πολέμου, μόνο 22! Και θα μπορούσαν να αποβούν πολύ αποτελεσματικά δεδομένου, ότι τα άρματα των "ΚΕΝΤΑΥΡΩΝ", τύπου M 13/40 "CARRO ARMATO" είχαν ισχυρή και ταχεία δύναμη πυρός, αλλά η θωράκιση τους ήταν μάλλον ασθενής. Όπως και να έχει το πράγμα, το ελληνικό πυροβολικό είτε πεδινό, είτε ορειβατικό, είτε τα λίγα αντιαρματικά, ενταφίασε τις ελπίδες της θωρακισμένης μεραρχίας.

Στο θέμα της ισχνής αεροπορικής υποστηρίξεως του στρατού της Ηλείου υπάρχουν απόψεις δισταμένες. Των Ιταλών, που ισχυρίζονται, ότι οι κινήσεις τους παρενοχλήθηκαν σοβαρότατα από τις επιθέσεις των αεροπλάνων μας και των Ελλήνων, που παρεπονούντο, ότι δεν βλέπαν ελληνικά φτερά... Είναι προφανές, ότι και εδώ οι λίγοι γενναίοι κάναν πολλά... Οι τολμηροί αεροπόροι μας, μια χούφτα αεροπλάνων, ενήργησαν τόσες επιδρομές, ώστε δώσαν στους Ιταλούς την εντύπωση μεγάλης ισχύος...

Τις τρεις πρώτες μέρες του Νοεμβρίου, καθώς η μάχη στο Καλλάκι έβαινε προς την κορύφωση της, το Γενικό Στρατηγείο έριξε όλο το βάρος του προς την Πίνδο. Οι ελληνικές δυνάμεις που είχαν μπει σε συναγερμό για τη σωτηρία του μετώπου της Πίνδου περιλάμβαναν την I Μεραρχία Πεζικού, της οποίας το επιτελείο είχε ήδη φτάσει στο Επταχώρι, την V Ταξιαρχία Πεζικού που κατευθυνόταν προς τις διαβάσεις του Γράμμου και δύο μονάδες ιππικού. Την Ταξιαρχία Ιππικού που εκινείτο από το Δούτσικο προς τη Σαμαρίνα και ολόκληρη τη Μεραρχία Ιππικού, η οποία με επίκεντρο την περιοχή Μετσόβου θ' αντιμετώπιζε τον από βορρά κίνδυνο, δηλαδή το ενδεχόμενο να προωθηθούν οι Ιταλοί από τη Βωβούσα προς το ίδιο το Μέτσοβο. Κι ενώ οι δυνάμεις αυτές μετακινούνταν προς την Πίνδο, τμήματα της ΤΖΟΥΛΙΑ συνέχιζαν τη διείσδυση τους, φτάνοντας στο βαθύτερο και πιο επικίνδυνο σημείο. Στις 2 Νοεμβρίου κατέλαβαν το γραφικό "βλαχοχώρι", τη Σαμαρίνα, ανεστράφησαν προς νότο, πήραν το Δίστρατο και στις 3 Νοεμβρίου προχωρημένες μονάδες έκαναν την εμφάνιση τους στη Βωβούσα. Σε απόσταση 6 ωρών με τα πόδια ή με ζώα από το Μέτσοβο! [24.25]

Τη Βωβούσα την έχω επισκεφτεί δύο φορές. Παρακινούμενος από την έντονη επιθυμία να δω με τα μάτια μου το σημείο στο οποίο έφτασε η αιχμή του δόρατος της ΤΖΟΥΛΙΑ...

Η Βωβούσα είναι ένα μικρό χωριό, που αντλεί τη γοητεία του πιο πολύ από τη φυσική ομορφιά της περιοχής. Κτισμένο εκατέρωθεν του Αώου, που στο σημείο αυτό έχει πια διογκωθεί σε μεγάλο ποτάμι, ξεχωρίζει στο μάτι από την απότομη, τοξωτή γέφυρα που ενώνει τις δύο όχθες του Αώου. Μια απ' αυτές τις μοναδικές τούρκικες γέφυρες στρωμένες με πλάκες και πέτρες, όπως τα καλντερίμια. Ο ένας και μοναδικός χωροφύλακας που συνάντησα στο χωριό με πήγε προς τα υψώματα, στη βορειοανατολική παρυφή της Βωβούσας. Μου έδειξε τα υψώματα: "Πέσαν κορμιά", μου είπε απλά, "...αλλά τους σταμάτησαν!"

Η Βωβούσα δεν έχει οδική σύνδεση με το Μέτσοβο. Ούτε και σήμερα... Ρώτησα τους ντόπιους. Πάτε καμιά φορά στο Μέτσοβο. Ναι, μου απάντησαν, με μουλάρια ή πεζή. Και πόσες ώρες κάνετε; Ίσαμε 6 ώρες!

Η διοίκηση της μεραρχίας ΤΖΟΥΛΙΑ τελούσε σε ευφορία. Βρισκόντουσαν σε απόσταση αναπνοής από το Μέτσοβο. Λίγη προσπάθεια ακόμα και θα κόβαν τον κορμό της Ελλάδας στη μέση... Αλλά είχαν κάνει ένα σφάλμα τακτικής. Η "αυτοκάλυψη" του αριστερού της βαθύτατης σφήνας προς Σαμαρίνα ήταν επισφαλής. Προς το Επταχώρι οι ελληνικές ενισχύσεις από μικρές, συμβολικές στην αρχή, έφταναν τώρα "εν δυνάμει". Μια ολόκληρη μεραρχία, η I του Βραχνού. Οι πρώτες κρούσεις στο πλευρό τους άρχισαν με πυρήνα όσες ακόμα αξιόμαχες δυνάμεις είχε το ηρωικό "Απόσπασμα Πίνδου". Ο Δαβάκης ήθελε να προλάβει να νιώσει τη χαρά της αντεπιθέσεως πριν επέμβουν οι μεγάλες μονάδες. Συγκλονιστικές μάχες εκ του συστάδην άρχισαν σε υψώματα που σε λίγο θα έμπαιναν στην ιστορία... Ταμπούρι, Τσούκα-Ζούζουλης (65), Προφήτης Ηλίας Φούρκας. Εκεί πάνω στον Προφήτη Ηλία, στις 2 Νοεμβρίου ο Δαβάκης τραυματίστηκε βαριά από σφαίρα που διέτρησε τον δεξιό του πνεύμονα... Την ίδια νύχτα τέσσερα γεροδεμένα ζευγάρια χέρια κατέβασαν με στοργή ένα φορείο, πάνω στο οποίο κείτονταν ο λαβωμένος αρχηγός του "αποσπάσματος αυτοκτονίας". Εύπνησε από τον λήθαργο την Κυριακή πρωί 3 Νοεμβρίου, για να μάθει με αγαλλίαση τα σπουδαία νέα. Η μεγάλη ελληνική επίθεση είχε πάρει διαστάσεις [26].

Το πώς έφτασαν οι λίγες στην αρχή και ισχυρές κατόπιν ενισχύσεις στην Πίνδο είναι μια απ' αυτές τις εποποιίες που μόνο ο Έλληνας φαντάρος μπορεί να γράψει... Η επίσημη αφήγηση [27] σημειώνει: "...Αι μετακινήσεις αύται εγένοντο ως επί το πλείστον δια πορειών πεζή, ελάχιστοι δε τούτων δι' αυτοκινήτων μέχρι Δούτσικον, ένθα έφθανε καρροποίητος οδός..." Αλλά η ανεπίσημη αφήγηση μιλάει στην καρδιά. Το τάγμα είχε φτάσει στο Δούτσικο μ' ένα σαραβαλιασμένο, επίτακτο λεωφορείο... Και από κει άρχισε η "ναπολεόντειος πορεία" για το Κεράσοβο. Δεκατέσσερις ώρες πορεία την πρώτη μέρα μέσα στη βροχή, χωρίς ούτε την καθιερωμένη δεκάλεπτη στάση για ανάπαυση. Τα λουριά του όπλου, του γυλιού βάραιναν τους ώμους... Πιο πολύ όμως τ' άρβυλα, που ήταν στενά για τον ένα, φαρδιά για τον άλλο... "...Είχαν αρχίσει την πορεία με τραγούδια, μα γρήγορα τα σταμάτησαν... Τη δεύτερη μέρα της πορείας όλη η προσοχή των φαντάρων συγκεντρώθηκε στις πληγές των ποδιών. Κάθε βήμα κι ένας πόνος... Ωστόσο έσφιγγαν τα δόντια... Γρήγορα πήγαιναν, αφού ήξεραν πως η σωτηρία της Ελλάδας ήταν ζήτημα λίγων ωρών [28]..."

Από το πρωί της 3ης Νοεμβρίου, οι αλπινιστές κατάλαβαν, ότι η ευφορία που είχαν νιώσει ήταν πρόσκαιρη. Απ' όλα τα σημεία του ορίζοντα έβρεχε φωτιά και σίδερο. Οι "ναπολεόντειες" πορείες είχαν τελειώσει... Κι αυτοί οι ατσάλениοι φαντάροι με τα πληγωμένα πόδια συναγωνίζονταν τώρα ποιος να χτυπήσει πρώτος την παγιδευμένη ΤΖΟΥΛΙΑ. Τα τμήματά της που είχαν προωθηθεί από το Κεράσοβο προς τη Σαμαρίνα αποκόπηκαν. Σαν αγρίμια προσπάθησαν πρώτα ν' ανοίξουν δίοδο προς τ' ανατολικά μήπως μπορέσουν να ξεχυθούν προς την κατεύθυνση των Γρεβενών... Αν ήταν δυνατόν. Κι όμως οι Ιταλοί πολέμησαν σαν θηρία. Όταν κατάλαβαν ότι η δίοδος αυτή είχε αποφραχτεί από την Ταξιαρχία Ιππικού, εξαπέλυσαν ένα τάγμα εναντίον της στο ύψωμα Σκούρτζα. Και τότε έγινε ένα θαύμα... Επενέβη η μικρή ελληνική αεροπορία. Και βομβάρδισε τους Ιταλούς από χαμηλό ύψος βοηθώντας τους υπερείς! Την ίδια μέρα, στις 3 Νοεμβρίου, η Ταξιαρχία μας Ιππικού μπήκε στη Σαμαρίνα. Ο σιδερένιος κλοιός είχε αρχίσει να κλείνει... Η I Μεραρχία Πεζικού, η Ταξιαρχία Ιππικού και η Μεραρχία Ιππικού είχαν αποκαταστήσει επαφή. Ο θύλακας της ΤΖΟΥΛΙΑ είχε περισφιχθεί από βόρεια, ανατολικά και νότια. Του απέμενε μόνο μια οδός διαφυγής. Προς τα δυτικά. Στις 4 Νοεμβρίου τα ελληνικά τμήματα κατέλαβαν και τη Βωβούσα. Βρήκαν εκεί ένα μοναδικό ελληνικό λόχο που προσπαθούσε επί μέρες να κρατήσει τους Ιταλούς στα γύρω υψώματα. Η κύρια δύναμη των αλπινιστών αναστράφηκε τώρα προς το Δίστρατο. Οι περήφανοι αυτοί άνδρες που μια βδομάδα πριν είχαν εισβάλει με τον αέρα μιας από τις πιο επίλεκτες μονάδες του ιταλικού στρατού, μάχονταν τώρα για τη ζωή τους. Η φάκα είχε κλείσει για καλά κι άφηνε μόνο μια στενή διέξοδο. Την τελευταία. Προς τα δυτικά, προς τον δρόμο της άδοξης επιστροφής. Επί τρεις μέρες, οι αλπινιστές μάχονταν στο Δίστρατο για να οργανώσουν την υποχώρηση. Έπρεπε, ξεκινώντας

από κει, να διασχίσουν "την στενήν και άξενον κοιλάδα του Αώου ποταμού", ανάμεσα στον φοβερό ορεινό όγκο του Σμόλικα και το φουσκωμένο ποτάμι. Η μοναδική αυτή διάβαση περνούσε από τα χωριά Άρματα και Ελεύθερο προς Κόνιτσα. Ρακένδυτοι, ταπεινωμένοι, πεινασμένοι οι αλπινιστές πήραν τον δρόμο της επιστροφής. Αυτή τη φορά τα στοιχεία της φύσεως τους σώσανε και ας καταριόταν η ηγεσία τους από την πρώτη μέρα της εισβολής τις κακές καιρικές συνθήκες... Ανάμεσα στα Άρματα και Ελεύθερο στην περιοχή Βρυσσοχωρίου τους περίμενε ένα καινούριο Αλόσπασμα. Το "Αλόσπασμα Αώου". Ένα συγκρότημα που είχε στηθεί εκ των ενόντων από το συμπτυγμένο Τάγμα Προκαλύψεως Κονίτσης και μια από τις ελάχιστες, τότε, "γενικές εφεδρείες" του Στρατηγείου. Το λεγόμενο "αλόσπασμα Μετσόβου" (τάγμα συν πυροβολαρχία ορειβατικού) σταλμένο και αυτό εσπευσμένα στη νότια όχθη του Αώου. Αλλά το ποτάμι είχε πλημμυρίσει από τις συνεχείς βροχές. Το "Αλόσπασμα Αώου" δεν μπόρεσε να το διαβεί. Και οι αλπινιστές πέρασαν. Ο πλημμυρισμένος Αώος εξουδετέρωσε την τελευταία ελληνική ενέδρα...

Φτάνοντας στην Κόνιτσα οι συντετριμμένοι αλπινιστές βρήκαν μια αναπάντεχη βοήθεια. Μια ολόκληρη μεραρχία, την ΜΠΑΡΙ, η οποία αρχικά προοριζόταν για απόβαση στην Κέρκυρα! Όταν η ιταλική ηγεσία συνειδητοποίησε το φιάσκο στην Πίνδο, έστειλε εσπευσμένα τη μεραρχία αυτή, για την ακρίβεια 47η Πεζικού, στην Κόνιτσα για να συγκρατήσει την κατάσταση.

Έτσι τελείωσε η "Εποποιία της Πίνδου". Υπάρχει γι' αυτήν άλλη μια ξηρή, λιγόλογη στρατιωτική περιγραφή: "...Κατά την ημέραν ταύτην (3.11.40) εξεδηλώθη η δυσμενής κατάσταση των επιτιθεμένων (ελληνικών) Τμημάτων από απόψεως εφοδιασμού καθ' όσον λόγω ελλείψεως μεταγωγικών μέσων των Μονάδων και των δυσμενών καιρικών συνθηκών ο εφοδιασμός αυτών εις τρόφιμα, νομήν και πυρομαχικά ήτο ελλιπέστατος. Δια την αντιμετώπισιν της καταστάσεως αυτής διετάχθη η συγκρότησις αγγαρειών εκ χωρικών ανδρών, γυναικών και παιδών δια την μεταφοράν επί των ώμων των εφοδίων του Στρατού [29]..." Η έκφραση "αγγαρείες" μπορεί στη στρατιωτική ορολογία να σημαίνει -πέραν της ποινής- μια εκτός προγράμματος χρησιμοποίηση πολιτών σε έργα του στρατού. Όμως για τη μάχη της Πίνδου αντηχεί σχεδόν υβριστικά... Διότι δεν επρόκειτο για αγγαρεία. Ολόκληρος ο πληθυσμός, από τους πιο φτωχούς και πεινασμένους της ορεινής Ελλάδας, ξεσηκώθηκε σαν ένας άνθρωπος. Κι αυτές οι μοναδικές, οι απaráμιλλες γυναίκες των χωριών. Που κάθε βράδυ γύριζαν στα χωριά ζαλωμένες με κλαριά και σακιά υποκατέστησαν στην Πίνδο τα μεταγωγικά! "...Οι γυναίκες κουβάλησαν τα πυρομαχικά ως την κορυφή της Γκαμήλας, 2.500 μέτρα ψηλά. Σκυφτές, λυγισμένες στα δύο από το βάρος της κάσας των φυσεκίων που τους βάραινε την πλάτη, ανέβαιναν με το ήσυχο, ακούραστο βήμα των ατσαλένιων τους ποδιών 18 σωστές ώρες κατά συνέχεια, ενώ πίσω ακολουθούσαν τα παιδιά τους, αυτά τα Ελληνικά θηρία, φορτωμένα ταγάρια με γεμιστήρες πολυβόλων ή μια οβίδα ορειβατικού. Στο γυρισμό κατέβαζαν τραυματίες για τα νοσοκομεία..." Ακόμα και κανόνια σύρανε με τις τριχιές των ζώων... Μια γέφυρα επισκευάστηκε από γυναικεία χέρια, που μπήκαν στο νερό μέχρι το στήθος... Και τη νύχτα, στα φτωχικά σπίτια της Πίνδου μπάλωναν τα μουσκεμένα ρούχα των φαντάρων [30].

Έτσι γράφτηκε η "Εποποιία της Πίνδου"!

ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ και ΥΠΟΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ:

- [01] Καλλονάς Δ.: σελ. 53
- [02] Κατσιμήτρος Χ.: σελ. 27 και 42-52
- [03] Παπάγος Α. (Ο Πόλεμος): σελ. 207
- (σ1) Ίσως οι σημερινοί εκδρομείς που έχουν γνωρίσει τον παραμεθόριο δρόμο από Κόνιτσα προς Επταχώρι - Πεντάλοφο - Νεάπολη Δ. Μακεδονίας, τμήμα της μηδέποτε πραγματοποιηθείσης νέας Εγνατίας Οδού, να βοηθηθούν στην κατανόηση του μετώπου, αν θυμηθούν τον δρόμο αυτό.
- [04] Βερνάρδος Ι.: σελ. 82-83
- [05] Ηλιόπουλος Ν.: σελ. 18-19
- [06] Κορόζης Α.: Β', σελ. 237-240
- (σ2) Η ακριβής ημερομηνία ήταν 15 Οκτωβρίου 1940, «φασιστικόν έτος» XVIII, δηλαδή 18ο. Μία από τις παρανοϊκές εμπνεύσεις του φασιστικού καθεστώτος ήταν να τοποθετεί δίπλα στο... χριστιανικό έτος, την αρίθμηση των ετών από το σωτήριο έτος 1922, όταν ο Μουσολίνι κατέλαβε την εξουσία! Τα πρακτικά αυτής της συσκέψεως τηρήθηκαν από έναν Ιταλό αντισυνταγματάρχη, ακούοντα στο παράδοξο όνομα Τρομπέτι...
- [07] Γκράτσι Ε.: σελ. 239-240
- [08] Κορόζης Α.: Β', σελ. 237-240
- [09] Παπακωνσταντίνου Θ.: σελ. 55
- [10] Τσακαλώτος Θ. (40 χρόνια στρατιώτης της Ελλάδος): Α', σελ. 108-116
- [11] Κατσιμήτρος Χ.: σελ. 67-68
- [12] Τερζάκης Α. (Η Ελληνική Εποποιία): σελ. 44-45
- [13] Κοτζιάς Κ.: σελ. 28
- [14] Κατσιμήτρος Χ.: σελ. 75-79
- [15] Πετροτσόπουλος Π.: σελ. 8-20
- [16] Τσακαλώτος Θ. (40 χρόνια στρατιώτης της Ελλάδος): Α', σελ. 114
- [17] Κατσιμήτρος Χ.: σελ. 82
- [18] Παπάγος Α. (Ο Πόλεμος της Ελλάδος): σελ. 221
- (σ3) Στα επίσημα ανακοινωθέντα του Γενικού Στρατηγείου αναφέρεται πολύ μικρότερος αριθμός.
- [19] Πετροτσόπουλος Π.: σελ. 20-21
- (σ4) Στο πλαίσιο των εκδηλώσεων της για την 28^η Οκτωβρίου, η Ε.Μ.Ε.Ι.Σ. τίμησε το 1986 σε μια συγκινητική τελετή στην αίθουσα της Αρχαιολογικής Εταιρείας τον επιζώντα, στρατηγό πλέον, Ι. Καραβία, για τον οποίο πολλοί πιστεύουν, ότι είναι ο άγνωστος σκαπανεύς της νίκης στην Πίνδο.
- [20] Βισκόντι Πράσκα στον Κατσιμήτρο: σελ. 88
- [21] Η περιγραφή της μάχης του Καλπακίου βασίστηκε κυρίως σε μια σταχυολόγηση από το βιβλίο του πρωταγωνιστή της, του στρατηγού Χ. Κατσιμήτρου, «Ήπειρος Προμαχούσα».
- [22] Κατσιμήτρος Χ.: σελ. 144
- [23] Παπάγος Α. (Ο Πόλεμος της Ελλάδος): σελ. 221
- [24] Ζαφειρόπουλος Δ.: σελ. 46-49
- [25] Παπάγος Α. (Ο Πόλεμος της Ελλάδος): σελ. 222-224
- (σ5) Στο νεκροταφείο της Ζούζουλης βρίσκεται ένας απέριττος τάφος. Κάτω από τον σταυρό ένα όνομα που έμεινε στην ιστορία: «ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΔΙΑΚΟΣ, υπολοχαγός πεζικού. 1 Νοεμβρίου 1940».
- Ο Διάκος ήταν ο πρώτος Έλληνας αξιωματικός που έπεσε μαχόμενος. Και το πιο συγκινητικό ήταν, ότι καταγόταν από την αλύτρωτη ακόμα Δωδεκάνησο.
- [26] Βερνάρδος Ι.: σελ. 177
- [27] Παπάγος Α. (Ο Πόλεμος της Ελλάδος): σελ. 220
- [28] Ζαλοκώστας Χ. (Πίνδος): σελ. 9-10
- [29] Ζαφειρόπουλος Δ.: σελ. 48
- [30] Ζαλοκώστας Χ. (Πίνδος): σελ. 52-53

